

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Veronika Vrbenská

Začleňování dětí s odlišným mateřským jazykem do výuky češtiny

The integration of foreign language pupils into Czech lessons

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Šormová

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 10. května 2014

Veronika Vrbenská

Poděkování:

Děkuji Mgr. Kateřině Šormové za cenné rady a podněty při vypracování bakalářské práce.

Klíčová slova:

integrace, čeština pro cizince, žák-cizinec, asistent pedagoga, individuální vzdělávací plán

Key words:

integration, czech for foreign, pupil-foreign, teacher's assistant, individual learning plan

Abstrakt:

Bakalářská práce analyzuje současný stav a možnosti českého základního školství v otázce začleňování jinojazyčných žáků s trvalým pobytem v České republice do výuky českého jazyka. Zabývá se nejen možnostmi, které jsou garantovány zákonem, ale také případnou spoluprací škol s dalšími institucemi a s rodinou. Představuje základní učební pomůcky, které jsou pro výchovu těchto žáků k dispozici. Na základě studia odborné literatury a konzultací s učiteli pražských ZŠ představuje 2 případové studie, které reprezentují způsob začlenění žáků-cizinců v těchto školách, i podpůrné prostředky, které se při práci s nimi osvědčují či nikoliv.

Abstract:

The bachelor's thesis analyzes the current situation and possibilities of Czech Primary school system with the integration of foreign pupils with permanent residence in the Czech republic into Czech language teaching. It deals with not only the options that are guaranteed by law, but also a possible collaboration between schools and other institutions or family. It provides the basic teaching aids that are available for education of these students. Based on the study of literature and consultation with teachers from two Prague Primary schools presents two case studies that describe a way of integrating foreign pupils in these schools, and measures which are successful or not when working with them.

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
3	CIZINCI V ČESKÉ REPUBLICE	12
3.1	INTEGRAČNÍ POLITIKA ČR.....	13
3.2	INTEGRACE DĚTÍ CIZINCŮ.....	14
3.3	VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ CIZINCŮ.....	15
3.3.1	FINANCOVÁNÍ VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ.....	18
3.3.2	PŘIJÍMÁNÍ DĚTÍ-CIZINCŮ DO ŠKOLSKÉHO SYSTÉMU	19
3.3.3	INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	20
4	LEGISLATIVA	22
4.1	ŠKOLSKÝ ZÁKON.....	23
4.1.1	DĚTI OBČANŮ ZEMÍ EU	24
4.1.2	DĚTI OBČANŮ TŘETÍCH ZEMÍ	25
4.1.3	DĚTI AZYLANTŮ A ŽADATELŮ O AZYL	25
5	VÝUKA ŽÁKŮ-CIZINCŮ V ČESKÝCH ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH.....	27
5.1	PŘIJETÍ ŽÁKA-CIZINCE NA ŠKOLU	32
5.2	ZAŘAZENÍ ŽÁKA-CIZINCE DO ROČNÍKU.....	33
5.3	METODICKÉ POMŮCKY	34
6	NESTÁTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE	37
6.1	ORGANIZACE META.....	37
6.2	ORGANIZACE NOVÁ ŠKOLA	39
6.3	ORGANIZACE INBÁZE.....	40
6.4	KLUB HANOI.....	41
6.5	INTEGRAČNÍ CENTRUM PRAHA.....	42
7	PŘÍPADOVÉ STUDIE	43
7.1	PŘÍPADOVÁ STUDIE A	43
7.1.1	PŘIJÍMACÍ PROCES	43
7.1.2	INTEGRACE DO VÝUKY.....	44
7.1.3	HODNOCENÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ	45

7.1.4	PODPŮRNÉ AKTIVITY PRO INTEGRACI	46
7.2	PŘÍPADOVÁ STUDIE B.....	47
7.2.1	PŘIJÍMACÍ PROCES	47
7.2.2	INTEGRACE DO VÝUKY.....	48
7.2.3	HODNOCENÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ	49
7.2.4	PODPŮRNÉ AKTIVITY PRO INTEGRACI	50
7.3	SHRNUTÍ	51
8	ZÁVĚR	53
9	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55
9.1	SEZNAM POUŽITÝCH ČESKÝCH ZDROJŮ.....	55
9.2	SEZNAM POUŽITÝCH ZAHRANIČNÍCH ZDROJŮ	56
9.3	SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	57

1 ÚVOD

Rok od roku přibývá cizinců, kteří se za vidinou lepších podmínek k životu a za větším množstvím pracovních příležitostí rozhodnou pro migraci ze své rodné země, a právě země západní a střední Evropy jsou díky svým demokratickým podmínkám ideální cílovou zemí. Většinu mezinárodních migrantů tvoří pracovní, ekonomicky aktivní jedinci (Drbohlav, In: Šišková, 2001, s. 17-18). I Česká republika se v posledních letech, zejména od otevření hranic v roce 1989, stává multikulturní zemí s čím dál tím větším počtem cizinců, kteří se rozhodnou začlenit se zde do života. Česká republika se postupně z výrazně tranzitní země stala spíše cílovou, k čemuž značně dopomohl i vstup ČR do Evropské unie. Imigrace do nového prostředí je považována za velmi závažný akt, hluboce zasahující do života člověka. „*Stres z migrace je mnohdy přirovnáván k situacím, jimž člověk musí čelit např. v případě úmrtí blízkého člena rodiny, rozvodu nebo při velikém osobním zadlužení.*“ (tamtéž, s. 23). Změnu kulturního prostředí často provází tzv. kulturní šok. Ten je reakcí na ztrátu jistot, která dělá pobyt v novém, jiném prostředí psychicky náročnější. Hlavním problémem však bývá jazyková bariéra, tedy neznalost jazyka hostitelské země, která nově příchozím znemožňuje nejen úplné sociální začlenění, pochopení a přizpůsobení se místní kultuře, ale zejména uplatnění se na trhu práce. Podobná situace pak nastává i u dětí těchto cizinců, zhoršená však i o fakt, že rozhodnutí přestěhovat se nebývá rozhodnutím jejich, nýbrž rozhodnutím rodičů. Těmto dětem nedostatečné osvojení jazyka země, ve které mají vyrůstat, způsobuje problémy v socializaci do nové společnosti, obzvlášť pak ve školním prostředí a v plnohodnotném začlenění se do procesu vzdělávání. „*Již od samotného přijetí je třeba k takovýmto žákům přistupovat s určitou interkulturní citlivostí a porozuměním pro obtížnost jejich situace. Integrace cizinců je citlivou záležitostí a začíná právě již ve školách, kde se rozhodne, jaký vztah si k české společnosti na základě svých školních zkušeností současná mladá generace cizinců vytvoří.*“ (META, online, cit. 2014-04-02). Právě role škol, jejich možností a využívání těchto možností je položeno jako klíčová otázka pro tuto bakalářskou práci, jež se věnuje situacím, které nastávají při integraci žáků cizinců do českého školského vzdělávacího systému a se kterými se žáci a jejich rodiny musejí potýkat v průběhu začleňování se do českých základních škol. Popisuje

možnosti, které rodinám cizinců a zároveň školám, kterých se tato problematika týká, udávají zákony. Co z toho školy v praxi aplikují, případně co nabízejí navíc, je součástí závěrečných dvou případových studií, které vycházejí z konzultací s pedagogy ze dvou pražských základních škol. Ukazují, jak se učitelé potýkají s výukou heterogenní skupiny dětí v jedné třídě, kdy s českými dětmi vzdělávají zároveň i děti, jejichž rodným jazykem není čeština. Poukazují také na nutnou spolupráci s rodiči těchto žáků, a často také s neziskovými organizacemi věnujícími se problematice vzdělávání dětí cizinců. Těm je v teoretické části této práce věnována velká část právě z důvodu jejich nepostradatelnosti v procesu začleňování dětí cizinců do výuky. Práce shrnuje, jaké organizace zabývající se výukou češtiny pro cizince se na území hlavního města Prahy nacházejí, jaké metodické materiály školám a rodinám nabízejí a jak se samy procesu integrace dětí do výuky aktivně účastní.

2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Vymezení základních pojmů souvisejících s problematikou začleňování dětí cizinců do výuky češtiny je provedeno na základě definic následujících termínů: migrace, imigrant, integrace, inkluze, cizinec, multikulturní výuka.

Migrace je chápána jako změna trvalého pobytu, kdy lidé opouštějí místo svého původu a hledají dočasně či trvale nová místa, kde naplňují své životní plány. S ohledem na to, zda se proces odehrává uvnitř politicko-územního celku nebo se při něm překračují hranice, hovoříme o migraci vnitřní a mezinárodní. Z perspektivy státu pak rozeznáváme emigraci, tj. vystěhování, a imigraci, tj. přistěhování. Ze všech typů migrací, dělených dle důvodu, je pak nejčastější migrace ekonomická, případně pracovní, tedy taková, kdy se lidé pro změnu místa svého působení rozhodnou z ekonomických důvodů a odejdou „za lepší prací“ (Radostný a kol., 2011, s. 7).

Imigrant je každý člověk, který na základě svého vlastního rozhodnutí opustí území státu, jehož je příslušníkem a vstoupí na území jiného státu s úmyslem získat zde trvalý nebo dočasný pobyt (MV ČR, online, cit. 2014-04-09).

Integrace je chápána jako proces začleňování cizinců do společnosti, přičemž jde o obousměrný proces, do kterého vstupují jak cizinci, tak majoritní společnost. Cílem integrace je dosažení nekonfliktního a oboustranně uspokojivého společného soužití, vzájemného poznání a porozumění mezi cizinci a společností, ve které žijí (Koncepce integrace cizinců, 2012, online, cit. 2014-04-09). Integrace však může probíhat v několika různých sférách, rozlišujeme pak strukturální integraci, která popisuje nabývání práv a postavení v hlavních institucích přijímacího státu. Integrace kulturní zahrnuje procesy, které směřují ke kulturním změnám, změnám v chování a postojích jedince. Identifikační sféra integrace je taková, která spojuje subjektivní pocity sounáležitosti a identifikace s hostitelskou společností. Poslední ze sfér integrace, která se vzhledem k tématu jeví jako nejdůležitější a také ta, se kterou bude práce pod pojmem integrace pracovat na následujících řádcích, je integrace sociální, která působí jako oblast pro začleňování privátních sfér přijímající společnosti skrze přátelské vazby, partnerské vztahy nebo členství v různých klubech a společenstvích (Drbohlav, 2010, s. 83-85).

Inkluze jako pojem vychází z anglického inclusion, což znamená zahrnutí, v širším pojetí příslušnost k celku. Jedná se o koncept, podle kterého by všechny děti měly navštěvovat třídy hlavního vzdělávacího proudu, a to bez ohledu na stupeň postižení (Hájková, Strnadová, 2010, s. 12). Ve vzdělávání to znamená vytvoření takového systému vzdělávání, ve kterém jsou vzdělávání všichni žáci dohromady, a to při zachování stejné úrovně kvality a ve vhodných věkových skupinách. Je to ideální přístup, ke kterému by současné školství mělo směřovat při své proměně. Bývá chápána jako vyšší kvalita integrace, kdy odlišnost žáků a jejich vzdělávacích potřeb je vnímána jako normální, nikoli problémová (META, online, cit. 2014-04-07).

Cizinec je z hlediska českého zákona fyzická osoba, která má jiné než české státní občanství, osoba bez státního občanství a také osoby s více občanstvími, z nichž žádné není státním občanstvím ČR (ČSÚ, 2010, s. 20). V rámci platných zákonů České republiky se cizinci rozdělují do třech kategorií, které následně hrají roli i ve způsobu a možnostech integrace dětí do vzdělávacího systému. Rozlišované kategorie jsou:

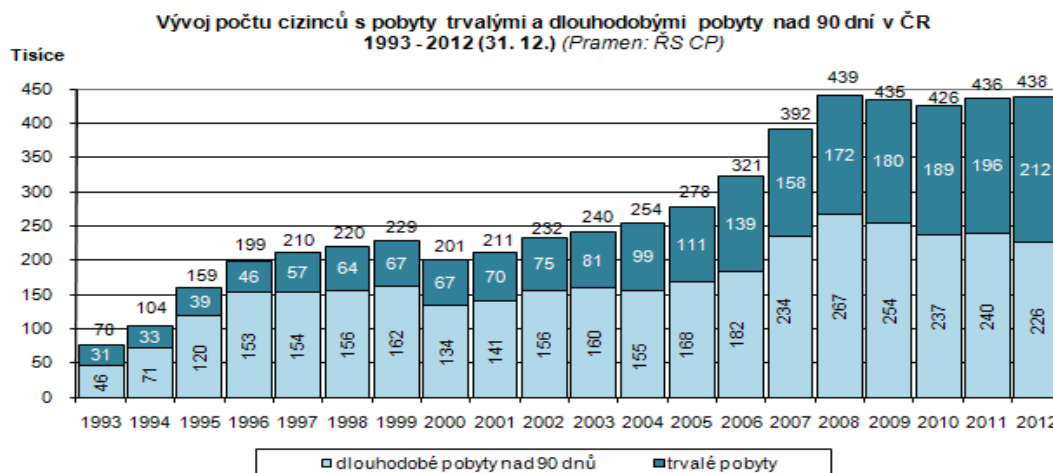
- občané zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska (zkráceně „občané EU“) a jejich rodinní příslušníci,
- občané zemí mimo EU (zkráceně „občané třetích zemí“),
- azylanti a žadatelé o azyl.

Multikulturní výuka je nově vzniklý obor (80. léta 20. století), jehož hlavním cílem je vytvoření rovných příležitostí pro žáky různých rasových, etnických a společenských tříd a kulturních skupin. Nejdůležitějšími úkoly multikulturní výuky a výchovy je pomáhat žákům získat znalosti a schopnosti potřebné k efektivnímu zapojení se do pluralitní demokratické společnosti a současně je naučit komunikovat a jednat s lidmi z různorodých skupin tak, aby mohla být vytvořena mravní společnost (Šindelářová, 2005, s. 7).

3 CIZINCI V ČESKÉ REPUBLICĚ

Počet cizinců trvale žijících na našem území se každým rokem zvyšuje a jejich integrace do českého prostředí je velice aktuální otázkou, podle grafu č. 1 vycházejícího z údajů Českého statistického úřadu bylo v roce 2012 na území České republiky celkem 438 000 cizinců. Statistiky o počtu cizinců jsou zveřejňovány čtvrtletně, aktuálně k 31. 12. 2013 bylo v České republice celkem 441 536 cizinců, z nichž 249 915 bylo mužů, zbytek 191 621 žen. Cizinci s trvalým pobytem tvořili nadpoloviční většinu. Mezi nejvíce zastoupenými státy, ze kterých k nám cizinci přicházejí, je na prvním místě Ukrajina, s celkovým počtem 105 239 osob, na druhém místě s počtem 90 948 osob je Slovensko, následováno Vietnamem s 57 406 cizinci na našem území, Ruskem s 33 415 cizinci a poslední konkrétně zmiňovanou zemí je Polsko s 19 452 cizinci. Ostatní země tvoří téměř třetinu všech cizinců v ČR, tedy 135 076 (ČSÚ, 2012, s. 24).

Oproti závěru roku 2012 se počet cizinců s trvalým pobytem na našem území zvýšil o 24 877, zatímco počet cizinců s přechodným typem pobytu se snížil. Dále průběžně ubývá počet lidí z Ukrajiny, jichž bylo v ČR s trvalým nebo přechodným pobytem nejvíce v roce 2011, naopak migrantů ze všech ostatních zemí postupem času přibývá (tamtéž, online, cit 2014-04-09).

Graf č. 1: Vývoj počtu cizinců s pobyty trvalými a dlouhodobými pobyty nad 90 dní v ČR. Zdroj: ČSÚ, online, cit. 2014-04-09.

3.1 INTEGRAČNÍ POLITIKA ČR

Cílem integrační politiky je podpora začleňování migrantů do společnosti, ve které se nově pohybují. Spadá pod migrační politiku, na kterou je pohlíženo jako na soubor zákonů, nařízení a praktik, které se týkají pohybu mezinárodních migrantů přes státní hranice a jejich pobytu na území cílové země (Drbohlav, 2010, s. 69).

Počátek integrační politiky je v České republice spojen s uprchlickou problematikou kolem roku 1991. Od roku 1994 začal fungovat nový program zaměřený na uprchlíky pod názvem „Státní asistenční program pro integraci“, jehož hlavním cílem bylo nabídnout uprchlíkům možnost bydlení, sociální, pracovní poradenství, a také bezplatné kurzy českého jazyka (tamtéž, s. 72).

Již v roce 1999 vznikl první ucelený dokument Vlády ČR „Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky“ a o rok později byla z těchto zásad vytvořena podrobnější a konkrétnější „Koncepce integrace cizinců na území ČR“, která je základní listinou pro migrační a integrační politiku České republiky doposud a která je každoročně pod záštitou Ministerstva vnitra aktualizována. Zásadnější byla aktualizovaná verze z roku 2004, která představila čtyři základní oblasti integrace, a pro každou z nich byly vytvořeny dílčí cíle a opatření a zároveň časový harmonogram jejich uskutečnění. Mezi prioritní oblasti zájmu integrační politiky byla zařazena:

- znalost českého jazyka - zvýšení znalosti českého jazyka mezi migranty a jejich dětmi, zavedení certifikovaného osvědčení o znalosti českého jazyka,
- ekonomická soběstačnost migrantů - podpora ekonomické soběstačnosti migrantů snižováním administrativní zátěže spojené s jejich účastí na trhu práce,
- orientace migrantů ve společnosti - zvýšení povědomí migrantů o české společnosti, jejich hodnotách a institucích,
- vztahy migrantů s příslušníky majoritní společnosti - podpora rozvoje vztahů mezi migranty a většinou společností a zvýšení veřejného povědomí o přítomnosti migrantů v ČR (Koncepce integrace cizinců, 2004, online, cit. 2014-04-10).

Podle aktualizované verze „Postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití 2012“ (dále jen „Postup“) jsou za cílovou skupinu integrace cizinců v ČR považováni legálně pobývající občané třetích zemí, kteří nejsou žadateli ani poživateli mezinárodní ochrany, a ve výjimečných případech také občané EU. Postup předpokládá spolupráci s nestátními neziskovými organizacemi, regionálními Centry na podporu integrace cizinců, samosprávnými a dalšími celky. Za cíle integrační politiky si Česká republika klade vytvoření podmínek pro začlenění cizinců do společnosti, včetně ochrany před diskriminací a dalšími negativními jevy, ze strany cizinců se pak předpokládá vůle a odhodlání k tomuto přistoupit a stát se součástí české společnosti. Dalším cílem je snaha předcházet vytváření uzavřených komunit imigrantů, společenské izolaci a sociálnímu vyloučení cizinců.

Pro rok 2014 bylo za těmito účely rozděleno mezi ministerstva 5 480 000 Kč.

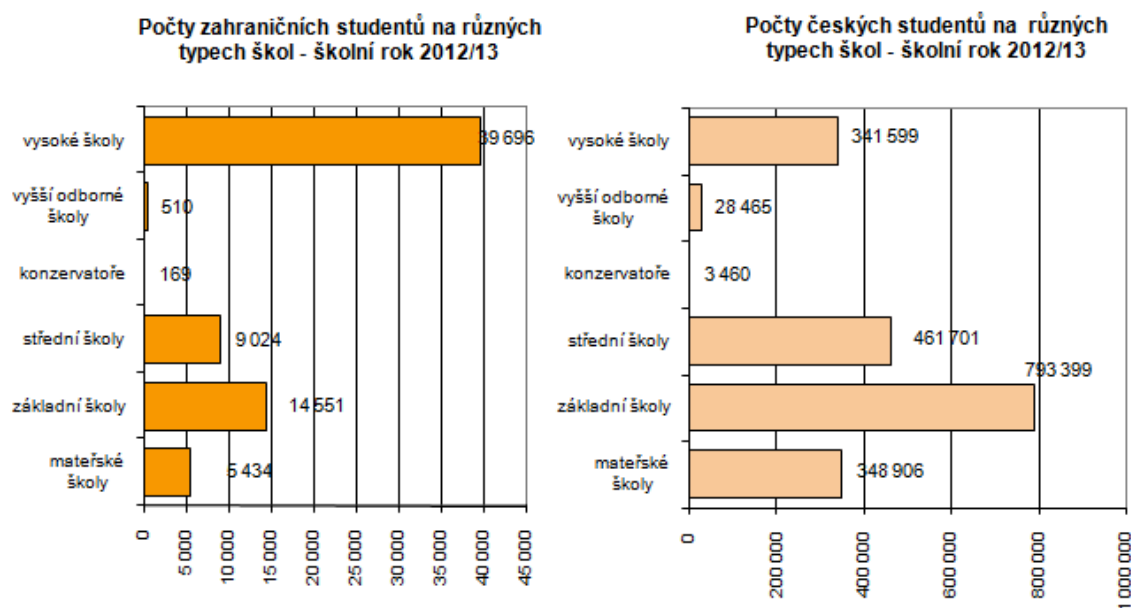
3.2 INTEGRACE DĚTÍ CIZINCŮ

Mezi zásadní úkoly integrace dětí-cizinců patří zajištění rovných příležitostí pro ně, a to zejména ve vzdělávání. Základním prostředkem pro dosažení tohoto požadavku je škola. Postup stanovuje znalost českého jazyka jako podmínku pro úspěšné absolvování školní docházky dětí-cizinců ze třetích zemí, i pro získání dalšího vzdělání, zaměstnání nebo kariérní růst. Pro bezproblémové zvládnutí školní docházky dětí-cizinců je nutná podpora v podobě dotací pro služby pedagogických asistentů, posílení komunikace školy s rodiči žáků, a také mimoškolními integračními aktivitami. Důležitý je zajisté i individuální přístup ke každému žáku-cizinci. S tímto souvisí činnost Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), které se aktivně podílí na úspěšné integraci dětí-cizinců do vzdělávacího systému zajištěním podpory výuky českého jazyka nad rámec běžné výuky zejména v předškolním a základním vzdělávání. Dále se MŠMT zaměřuje v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků na vzdělávání učitelů českého jazyka jako cizího jazyka a podporuje vytváření a vydávání výukových materiálů a učebnic českého jazyka jako cizího jazyka vhodných pro děti ze třetích zemí. V roce 2013 vydalo Ministerstvo Metodiku pro výuku dětí do 15 let s mezinárodní ochranou formou azylu nebo

doplňkové ochrany s názvem Čeština jako cílový jazyk od autorek Jaromíry Šindelářové a Svatavy Škodové. Metodika vychází z lingvistických a didaktických výzkumů zabývajících se danou problematikou a přináší informace o současném stavu této oblasti. Věnuje se vyučování žáků-cizinců v multikulturních třídách v základním školství a je zaměřena na rozvoj klíčových kompetencí žáků-cizinců i pedagogů (Šindelářová, Škodová, 2013, cit. 2014-05-05).

3.3 VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ CIZINCŮ

V českých školách dle dostupných údajů Českého statistického úřadu studují zhruba 2 % žáků, jejichž mateřským jazykem není čeština, jak ukazuje graf č. 2. U základních škol, které jsou hlavním tématem této práce, je to z celkového počtu 793 399 žáků v základních školách ve školním roce 2012/2013 14 551 žáků-cizinců.

Graf č. 2: Počty zahraničních a českých studentů na různých typech škol - školní rok 2012/2013. Zdroj: ČSÚ, online, cit. 2014-04-09.

Ze statistických údajů dostupných z Ústavu pro informace ve vzdělávání lze vyčíst i konkrétní počet žáků-cizinců z jednotlivých zemí, kteří byli ve školním roce 2009/2010 součástí vzdělávacího procesu v ČR, viz tabulka č. 1.

STÁTNÍ OBČANSTVÍ	ZŠ	%
Celkem	794 459	X
ČR	780 620	X
Cizinci	13 839	1,7
Ze zemí EU	3 781	0,5
Z ostatních evropských zemí	5 233	0,7
Z ostatních zemí	4 825	0,6
S trvalým pobytem	11 331	81,9
VYBRANÉ ZEMĚ	ZŠ	%
Vietnam	3 171	22,9
Ukrajina	3 170	22,9
Slovensko	2 805	20,3
Rusko	1 161	8,1
Mongolsko	445	3,2
Moldavsko	270	2,0
Čína	264	1,9
Polsko	220	1,6
Bulharsko	208	1,5
Bělorusko	186	1,3

Tabulka č. 1: Počet žáků-cizinců z jednotlivých zemí, kteří byli ve školním roce 2009/2010 součástí vzdělávacího procesu v ČR. Zdroj: ČSÚ, 2012, s. 159.

Mezi jednotlivými zeměmi existují významné rozdíly ve výsledcích vzdělávání, tedy ve vědomostech, dovednostech a postojích žáků, kteří odtud přicházejí. Příčiny těchto rozdílů spočívají v kulturně zakotvených postojích žáků k učení a k sebehodnocení. Základ tvoří kulturní odlišnost, která zahrnuje organizaci vyučování,

práci učitelů v hodinách nebo komunikační styl učitelů. Vliv mají také ideologie prosazované státem ve školách, odkud žák přichází. Diferenciace je však znatelná i v oblasti rodinné výchovy, i zde jsou odlišnosti na základě národnosti imigrantů (Průcha, 2007, 2010, s. 161-165).

Nejdůležitější a často nejnáročněji překonatelnou bariérou je však neznalost jazyka hostitelské země. Odlišný mateřský jazyk než čeština dítěti při příchodu do školy nezpůsobuje problémy jen ve vyučovacím procesu, ale celkově v komunikaci a zařazení se do kolektivu. Základním rozdílem mezi dětmi, úrovní jejich znalostí a schopností naučit se nový jazyk bývá jejich rodný jazyk, jeho podobnost s češtinou nebo naopak výrazná odlišnost. Osvojování jazyka je rozděleno na dvě fáze, v první člověk získává komunikační schopnosti pro navazování komunikace v běžných situacích, ve druhé si osvojuje kognitivní, akademické dovednosti (Cummins, 2000, s. 38). Nosálová, Vávrová (2013) uvádějí, že základní komunikační úroveň lze dosáhnout v závislosti na mateřském jazyce po půl roce až dvou letech, zatímco na akademickou rovinu komunikace je potřeba pět až sedm let. Na osvojování cizího jazyka působí však větší množství vlivů, než je druh mateřského jazyka, kterým dítě mluví. Jde například o poruchy učení, nadání na cizí jazyky nebo rodinné prostředí a podporu okolí.

Všechny tyto bariéry mohou mít a často mají velký vliv na úspěšnou integraci žáka do školního vzdělávacího procesu. Ze zkušeností, o nichž mluví pedagogové setkávající se ve svých školách s dětmi-cizinci, se dá předpokládat, že většina těchto žáků při příchodu do školy neovládá češtinu vůbec nebo na nízké úrovni, přestože o tom neexistují statistické údaje. Je však možné se v českých školách setkat s již druhou generací cizinců, tedy s dětmi, které se v České republice narodili rodičům-cizincům, a jazyk tak ovládají bez větších rozdílů oproti ostatním dětem. Problém vzdělávání dětí-cizinců ovšem nevyvstává jen ve výuce předmětu český jazyk, ale i ve všech ostatních předmětech, jejichž vyučovacím jazykem je čeština. Žáci se tedy potřebují naučit česky, ale zároveň je potřeba, aby se zapojili do výuky, aby se snažili prostřednictvím doposud ne zcela ovládaného jazyka zvládnout učivo jiných předmětů, aby si osvojili kulturně podmíněné společenské normy, které určují podobu každodennosti ve školách a aby vyrovnali mezeru, kterou mají ve vzdělání a která je způsobena změnou vzdělávacího systému.

I přes snahu MŠMT o výpomoc a organizaci výuky dětí-cizinců, stále z pohledu pedagogů převládá spíše chaos a zmatek v této výuce a stále neexistuje žádný oficiální předmět „Čeština jako cizí jazyk“, ze kterého by mohli vyučující čerpat. Často si tak musí vystačit s tím, co jim radí vlastní intuice. Pedagogové mohou navštěvovat některý z kurzů určených právě pro ty z nich, kteří se setkávají s žáky-cizinci. Zajímavým projektem v tomto směru je Kurz lektorských dovedností, který je pořádán Centrem pro integraci cizinců, o. s., s názvem Lektor češtiny jako cizího jazyka se zaměřením na heterogenní skupiny. Kurz probíhá každoročně od roku 2006 a připravuje lektory češtiny jako cizího jazyka především na práci s heterogenními a proměnlivými skupinami. Další z možností pro učitele jsou kurzy zaměřené na metodiku češtiny jako cizího jazyka probíhající v Ústavu jazykové a odborné přípravy v Praze-Hloubětíně. Zde mohou pedagogové navštěvovat například dvousemestrální Zdokonalovací kurz k výuce češtiny jako cizího jazyka a mnohé další kurzy spojené nejen s češtinou jako cizím jazykem, které bývají placené a často časově velmi náročné. V současné době navíc i mnohé univerzity v ČR otvírají obory související s touto problematikou, například Univerzita Palackého v Olomouci, Univerzita Karlova v Praze nebo Západočeská univerzita v Plzni (AUČCJ, 2011, s. 49-69).

3.3.1 FINANCOVÁNÍ VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ

Současná situace ve financování výuky žáků-cizinců je značně problematická. Výše příspěvků, které jsou školám přidělovány, jsou vypočítávány na základě normativ, které se odvíjejí od počtu žáků ve škole, nikoliv od jejich skutečných vzdělávacích potřeb. Ve školách chybí finanční prostředky, které by umožňovaly věnovat se speciálním vzdělávacím potřebám žáků na adekvátní úrovni. V případě výuky žáků-cizinců by bylo potřeba zřídit výuku češtiny jako cizího jazyka, zajistit vhodné učební materiály, jako jsou například slovníky, učebnice či pracovní listy, a také podpořit další vzdělávání pedagogů, kteří se ve výuce s dětmi s odlišným mateřským jazykem setkávají.

Pro podporu žáků-cizinců si školy mohou zažádat o finanční příspěvek z rozvojových programů MŠMT. Jedná se o:

- Dotační program MŠMT na podporu aktivit v oblasti integrace cizinců,
- Programy na podporu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy,
- Rozvojový program MŠMT pro děti cizinců ze třetích zemí,
- Rozvojový program pro občany zemí EU,
- Rozvojový program pro azylanty,
- Program financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním (Radostný a kol., 2011, s. 22-23).

3.3.2 PŘIJÍMÁNÍ DĚTÍ-CIZINCŮ DO ŠKOLSKÉHO SYSTÉMU

Dle zákonů platných v České republice mají všechny děti žijící trvale na jejím území právo na vzdělávání bez ohledu na to, z jaké země pocházejí. Rovný přístup ke vzdělání mají i děti, u kterých není prokázána legalita pobytu na území České republiky a škola nemá právo posuzovat oprávněnost jejich pobytu a na základě toho rozhodovat o přijetí/nepřijetí žáka do výuky. Samotný proces přijímání je však pro budoucí přístup dítěte a jeho rodičů ke vzdělávání zásadní. Důležité při rozhodování o umístění dítěte na školu je uvážení dosavadních zkušeností dítěte se školou, uvážení rozdílů mezi českým školním prostředím a školním prostředím v zemi, odkud pochází, míra osvojení českého jazyka dítětem i jeho celková jazyková vybavenost (znalost anglického jazyka, případně dalších jazyků, které se na dané škole vyučují). Podstatnou roli hraje pohovor s rodiči žáka, jednak pro získání informací o dítěti, které mohou mít rozhodující vliv pro umístění dítěte do konkrétní třídy, a jednak pro utvoření si představy o celé rodině, o fungování uvnitř ní a možné spolupráci s rodiči při výuce.

Žáci-cizinci patří do skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném

vzdělávání), způsobenými sociálním znevýhodněním, komunikace s rodiči je tedy stejně důležitá, jako správný přístup pedagoga. Tito žáci mají právo na vzdělávání, které je uzpůsobeno svým obsahem, formou a metodami jejich vzdělávacím schopnostem a potřebám, a musí jim být tedy vytvořeny podmínky, které takovéto vzdělání umožní. Výrazně nápomocní v těchto případech bývají asistenti pedagoga, případně může ředitel školy svolit k individuálnímu vzdělávacímu plánu (IVP) pro žáka, přizpůsobenému jeho možnostem a schopnostem. IVP je definován jako detailní plán sestavený týmem odborníků pro žáka, kterému se dostává speciálněpedagogické podpory při vzdělávání (Hájková, Strnadová, 2010, s. 12). Individuální plán je vytvořen na základě pedagogické diagnostiky jeho znalostí a schopností a jeho další vzdělávání je přímo upraveno podle jeho potřeb. U žáků, kteří český jazyk neovládají vůbec, probíhá pedagogická diagnostika s účastí tlumočnicka a jejím úkolem je zjistit úroveň českého jazyka, úroveň znalostí ostatních předmětů, ale i aktivitu žáka v hodinách, jeho přístup k vyučujícím a spolužákům, komunikaci v kolektivu apod. Po přijetí do vzdělávacího systému je rozhodující vhodné umístění žáka do ročníku, což může být někdy složitá otázka. Hlavní roli hraje věk žáka, jeho znalost českého jazyka a úroveň doposud dosaženého vzdělání, žádný konkrétní metodický pokyn však k dispozici není (MŠMT, online, cit. 2014-04-10).

3.3.3 INKLUZÍVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Inkluzivní výuka neboli společná výuka je výuka založena na přesvědčení, že všichni žáci mají právo být vzdělávání ve skupinách se svými vrstevníky. Vzchází z přesvědčení, že běžné školy by měly vzdělávat všechny děti bez ohledu na jejich fyzické, intelektuální, emocionální, sociální, jazykové nebo jiné podmínky. Díky proměně atmosféry třídy či školy umožňuje inkluzivní vzdělávání začlenit děti se specifickými potřebami do hlavního proudu výuky (Průcha a kol., 2013, s. 105). Jde o moderní způsob pracování s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami, mezi něž patří i žáci-cizinci. Je součástí probíhající reformy školství a školského zákona, který vychází ze strategického dokumentu „Národní program rozvoje vzdělávání v České republice“ neboli tzv. Bílé knihy. Inkluzivní výuka neklade přílišný důraz na roli

diagnostiky vzdělávacích potřeb, měla by být podnětná pro všechny žáky stejně a přizpůsobovat se jejich aktuálním potřebám. Jsou tak uspokojovány vzdělávací potřeby všech žáků dohromady, což je připravuje na život v heterogenní společnosti. Inkluzivní vzdělávání je v současné době stále jen ideálem, kde všechny děti mohou uplatnit svůj potenciál a rozvíjet se. Panuje zde atmosféra rovnosti, férovosti, uznání, respektu a oceňování všech dětí i učitelů. Podle Lechty (2010) je inkluzivní pedagogika v současné evropské pedagogice jedním z nejvíce diskutovaných fenoménů.

Inkluzivní výuka by měla být podnětná pro všechny žáky a odpovídat na jejich konkrétní a aktuální vzdělávací potřeby. Zejména je vyžadována otevřená, individualizovaná a na individuální schopnosti dítěte orientovaná pedagogika. Důležité na inkluzivním pojetí je i diferenciací vzdělávacích cílů pro jednotlivé žáky, která učitelům ulehčuje situaci, protože není potřeba dosáhnout se všemi žáky stejného cíle. *„Žáci se v rámci inkluzivního edukačního konceptu nedělí na dvě skupiny (tj. na ty, kteří mají speciální potřeby, a ty, kteří je nemají), ale jde tu o jedinou heterogenní skupinu žáků, kteří mají rozličné individuální potřeby. Velmi zjednodušeně by bylo možné říci, že integrace vyžaduje větší přizpůsobení dítěte škole, zatímco inkluze se víc snaží přizpůsobit edukační prostředí dětem.“* (Lechta, 2010, s. 24).

4 LEGISLATIVA

Legislativa, která v České republice upravuje pobývání cizinců na našem území, se zásadně promítá i do oblasti vzdělávání. Základní legislativní rámec týkající se integrace a vzdělávání žáků-cizinců tvoří:

- Všeobecná deklarace lidských práv - celosvětově platný dokument, který byl přijat valným shromážděním OSN v roce 1948. Deklarace zaručuje ve svých člancích č. 13 a č. 14 každému člověku právo na opuštění kterékoliv země, a to i své vlastní, a dále právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a tam požádat o azyl,
- Úmluva o právech dítěte - přijata valným shromážděním OSN v roce 1989 a od roku 1990 platná i v České republice, specifikuje práva dětí, kromě jiného je zde zaručeno právo na vzdělání, bez výjimky,
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí - zde je v § 2 stanoveno, že právo na sociálně-právní ochranu má v ČR každé dítě, které má na území ČR trvalý pobyt, má zde povolen trvalý pobyt, je hlášeno k pobytu v ČR nejméně po dobu 90 dnů nebo podalo návrh na zahájení řízení o udělení azylu, dále jsou zde specifikovány i výjimky, kdy se sociálně-právní ochrana poskytuje i dítěti, které nemá na území ČR trvalý pobyt,
- zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších úprav,
- zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců,
- Metodický pokyn č. j. 10 149/2002-22 ke školní docházce žadatelů o azyl,
- Pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 21 153/2000-35 k zajištění kurzů českého jazyka pro azylanty,
- Pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR č. j. 21 836/2000-11 ke vzdělávání cizinců v základních školách, středních školách a vyšších odborných školách, včetně speciálních škol, v České republice,
- zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců,

- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání - školský zákon, který tvoří základní rámec práv a povinností státu ve věci vzdělávání dětí-cizinců. Nařizuje rovný přístup bez diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického či sociálního původu, majetku rodu a zdravotního stavu či jiného postavení občana. Dle novely školského zákona platné od 1. 1. 2008 (zákon č. 343/2007 Sb.) má právo na základní bezplatné vzdělání každé dítě bez ohledu na to, zda na našem území pobývá oprávněně či neoprávněně,
- vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky,
- vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

4.1 ŠKOLSKÝ ZÁKON

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, neboli školský zákon, je základním legislativním dokumentem upravujícím vzdělávání v České republice. Zásadní změnou, kterou školský zákon do českého vzdělávacího procesu od ledna roku 2005 přinesl, bylo rozlišování kategorie občanů České republiky a Evropské unie, včetně jejich rodinných příslušníků, a kategorie cizinců z tzv. třetích zemí, tedy všech ostatních cizinců. Hlavní rozdíl mezi těmito kategoriemi spočíval v tom, že cizinci z třetích zemí světa měli výrazně nižší práva, a také byli děleni podle toho, zda mají nebo nemají pobytové oprávnění. Cizinci bez pobytového oprávnění neměli téměř žádné právo na navštěvování základní (i jiné) školy, čímž docházelo k porušování mezinárodněprávních závazků České republiky, a také tím byla porušována Úmluva o právech dítěte, která zavazuje státy činit základní vzdělání povinným a bezplatně dostupným pro všechny děti, tedy i takové, které na území smluvního státu pobývají neoprávněně (Hradečná, 2006, online, cit. 2014-04-08).

Další problematickou částí zákona byla ta, ve které se zmiňuje, že cizinci, kteří mají pobytové oprávnění, měli nárok na rovný přístup pouze k části vzdělávání - k základnímu, střednímu a vyššímu odbornému. Vše ostatní, ať už se jednalo o základní umělecké vzdělávání nebo jazykové vzdělávání, bylo zpoplatněno (Hradečná, 2006 online, cit. 2014-04-08). Podoba zákona doznala v průběhu let mnoha změn díky novelizacím. Pro oblast vzdělávání žáků-cizinců byla zásadní novela školského zákona, a to zákon č. 343/2007 Sb., který vešel v platnost v lednu 2008. Právě ten mění pravidla přístupu cizinců ke vzdělávání a školským službám. Zajišťuje rovný přístup bez ohledu na pobytová povolení, žákům plnicím povinnou školní docházku zajišťuje přístup ke vzdělávání, školnímu stravování i zájmovému vzdělávání. Ke všem druhům vzdělávání i službám mají od roku 2008 přístup i cizinci, kteří nejsou občany Evropské unie nebo jejich rodinnými příslušníky, a to za stejných podmínek jako ostatní občané ČR, pokud mají na našem území oprávnění k pobytu na delší dobu než 90 dní.

V současné době má právo každé dítě ve věku povinné školní docházky navštěvovat základní školu, i když jednotlivé skupiny žáků-cizinců nemají na základě školského zákona zcela stejné možnosti. Z hlediska země původu jsou žáci-cizinci rozděleni do kategorie občanů z Evropské unie a občanů ze třetích zemí. Vyčleněné postavení mají i azylanti a žadatelé o azyl.

4.1.1 DĚTI OBČANŮ ZEMÍ EU

Děti občanů států Evropské unie mají dle školského zákona nárok na bezplatnou výuku českého jazyka a jsou pro ně zřízeny třídy pro jazykovou přípravu. Speciální třídy zajišťuje příslušný krajský úřad ve spolupráci se zřizovatelem školy. Také by mělo docházet k podpoře výuky mateřského jazyka a kultury země původu těchto žáků-cizinců, která by měla být sladěna s běžnou výukou na základních školách. Za tímto účelem vytvořené materiály jsou vhodnou pomůckou pro pedagogy, kteří se setkávají s dětmi z různých zemí, slouží k lepšímu poznání a pochopení jejich kultury a chování a mohou být užitečné i pro české děti pro lepší poznání jejich spolužáka.

O možnosti docházení do tříd pro jazykovou přípravu, o způsobu zařazení žáka do této třídy a o místech, kde byly zřízeny, by měl podle § 10 odst. 1 Vyhlášky č. 48/2005 Sb. informovat ředitel školy zákonného zástupce žáka do jednoho týdne od přijetí do školy. Celková délka jazykové přípravy vy měla činit podle § 11 odst. 2 nejméně 70 vyučovacích hodin po dobu nejvýše šesti po sobě jdoucích měsíců školního vyučování.

4.1.2 DĚTI OBČANŮ TŘETÍCH ZEMÍ

Další skupinou cizinců, které zákon vyčleňuje, jsou děti občanů třetích zemí. Zákon těmto dětem neumožňuje bezplatnou jazykovou přípravu a nejsou podporovány ani z hlediska výuky jejich mateřského jazyka a kultury země jejich původu. Přesto v praxi učitelé často nerozlišují, odkud dítě pochází, a pokud věnuje čas rozebírání kultur žáků-cizinců, které ve třídě má, zabývá se i těmito zeměmi. Avšak je to čistě záležitost konkrétních škol, stejně jako případná nadstandardní výuka češtiny. Zájem o ni musí projevit zákonní zástupci žáka a škola musí z vlastních prostředků případné hodiny organizovat. Problémem bývá také fakt, že skupina žáků-cizinců bývá na velice odlišných úrovních sociálního, jazykového nebo ekonomického zařazení ve společnosti, do které se dostala v závislosti na tom, v jakých podmínkách v zemi, odkud pocházejí, žili dříve.

4.1.3 DĚTI AZYLANTŮ A ŽADATELŮ O AZYL

Specifickou skupinou, na kterou myslí zákon, je skupina dětí azylantů a účastníků řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky. Podle § 16 odst. 4 školského zákona jsou tito žáci-cizinci považováni za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Ti mají dle § 16 odst. 6 školského zákona právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem. Školy pro ně zajišťují základní jazykovou přípravu, kdy postupují podle Pokynů ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k zajištění kurzů českého jazyka

pro azylanty čj. 21 153/2000-35. Mají též nárok na poradenskou pomoc školy, asistenta pedagoga nebo individuální vzdělávací plán.

Novela školského zákona s sebou přinesla i další změny v procesu proměn českého vzdělávacího programu. České školství přešlo na systém Rámcového vzdělávacího programu a školních vzdělávacích programů. Veškeré dokumenty pro ně zajišťuje Výzkumný ústav pedagogický. Rámcové vzdělávací programy poskytují základní orientaci v dovednostech, které by měli žáci během svého studia získat. Školy mají povinnost se těmito programy řídit, ale zároveň mohou samostatně rozhodovat o jejich konkrétním naplňování. Školní vzdělávací programy jsou odlišné, každá škola si vypracovává vlastní, který musí vycházet z rámcového vzdělávacího programu.

5 VÝUKA ŽÁKŮ-CIZINCŮ V ČESKÝCH ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

Školy jsou místem, kde se čím dál tím více musí pracovat s češtinou jako cizím jazykem, což přináší vzhledem k výuce právě v českém jazyce velké množství komplikací, jelikož ve školách přibývá dětí, pro které je čeština cizím jazykem. Tyto děti často český jazyk ovládají na rozličných úrovních, od úplných začátečníků až po pokročilé. Pro všechny z nich však výuka na českých školách probíhá v cizím jazyce a je potřeba všechny tyto děti do výuky řádně začlenit. V českých základních školách jsou dnes žáci s odlišným mateřským jazykem zařazováni do tříd na všechny vyučované předměty a očekává se od nich, že budou jednak schopni orientovat se v probíraném učivu a jednak komunikovat v češtině, což je nezbytný předpoklad pro první požadavek (Nosálová, Vávrová, In: AUČCJ 2013, s. 183-184).

V současné době panuje snaha o nalezení funkčního způsobu, jak vzdělávat děti s odlišným mateřským jazykem, aby bylo v silách učitele naplnit vzdělávací potřeby těchto žáků. Podle Farrella (2009) je pro pedagogiku důležitých sedm základních principů, které by měly být brány v potaz i při speciální výuce, kam spadá i výuka žáka s odlišným mateřským jazykem, než je jazyk výuky. Tyto principy jsou:

- modelování - myšleno modelové chování, učitel by vždy měl být pro žáka vzorem, žáci učitele sledují a jeho chování si zapamatují, obzvlášť v raném věku poté často jednají tak, jak to viděli právě u takovéto autority,
- zpětná vazba - vyučující by vždy měl dát žákovi zpětnou vazbu na otázku či odpověď, kterou žák pronese, ta by měla být poučná a zřetelná,
- týmový management - pedagog by měl zvolit férovou formu výuky, užívat princip odměn, trestů apod.,
- nápověda - učitel by měl dávat návodné otázky, které umožňují konkrétní odpovědi, aby žáci byli vzděláváni na základě faktů,
- dotazování - souvisí s předchozím bodem, učitel by měl umožňovat žákům verbálně odpovídat, zlepšovat se v ústním projevu, formulovat vlastní myšlenky,

- kognitivní přístup - zahrnuje vysvětlování, napomáhání pochopení prostředku a cíle probírané látky, zjednodušování výuky pomocí příkladů,
- strukturování úkolů - potřeba zahrnovat jednotlivé úkoly do složek, propojovat jednotlivé části výuky, opět pro lepší pochopení i dosažení požadovaného cíle.

Pro multikulturní výuku je stanoveno také několik základních bodů, které jsou pro ni charakteristické:

- každý žák musí mít stejnou příležitost plně využít svého potenciálu,
- každý žák musí být připravený pro život v interkulturní společnosti,
- učitelé musí být připravováni k tomu, aby uměli každému jednotlivému žáku, bez ohledu na kulturní prostředí, z kterého pochází, efektivně usnadnit učení,
- školy musí aktivně potlačovat diskriminaci všeho typu, a to nejen v rámci jejich nitřních norem a pravidel, ale také výchovou v tomto duchu,
- pedagogičtí pracovníci musí hrát aktivní roli při přípravě vyučování, jehož účastníky budou žáci různého původu, ras a náboženství, a to přípravou odpovídajících učebních textů, přizpůsobováním tradičních zkušebních metod a způsobů hodnocení a v neposlední řadě absolvováním specializovaných kurzů a školení věnovaných problematice výuky žáků-cizinců (Šindelářová, 2005, s. 7-8).

Všechny tyto principy fungující v běžné i multikulturní výuce musí mít pedagogové osvojeny. Je nutné určité přizpůsobení se situaci, kdy žák-cizinec nerozumí základním prvkům ve výuce, o to důležitější je dodržování správných pedagogických přístupů. Pro nalezení použitelné varianty výuky je potřeba vytvořit ucelený systém výuky češtiny jako cizího jazyka, kdy bude jazykové vzdělávání podporováno ve všech předmětech, bude jasně definován vzdělávací obsah předmětu češtiny jako cizího jazyka a předmět bude časově i finančně dotován s dostupnými materiály a kvalifikovanými vyučujícími (Nosálová, Vávrová, In: AUČCJ 2013, s. 185). Je důležité uvědomit si rozdílnou úroveň znalostí českého jazyka u jednotlivých žáků-cizinců a také to, že žáci-cizinci mají odlišný pohled na náš mateřský jazyk, který je

pro ně cizí z hlediska struktury i jejího postupného osvojování. Komplikací pro výuku češtiny jako cizího jazyka z hlediska času je nutná přítomnost žáka ve výuce při všech předmětech, není vhodné děti-cizince doučovat český jazyk namísto jiného předmětu, protože se tím vytvoří nedostatky ve výuce v jiné látce, což je nežádoucí. Rozdílná výuka předmětu český jazyk a český jazyk jako jazyk cizí spočívá zejména v důrazu na dorozumění a komunikaci, na praktickou a v běžném životě použitelnou slovní zásobu a na správné formy slov a větných struktur, zatímco výuka pro české děti se zaměřuje na popis jazyka a výuku pravopisu. Výuka českého jazyka by pro všechny žáky měla být praktická, měla by se týkat konkrétních komunikačních situací. Téměř vše, co spadá do výuky českého jazyka, se dá ukazovat na praktických nebo reálných textech, a ty bývají pro žáky smysluplnější i lépe pochopitelné (Cizinci ve škole, online, cit. 2014-04-19).

Pomoci žákovi s odlišným mateřským jazykem porozumět výuce a vyučovanému můžeme zahrnutím principů osvojování češtiny jako cizího jazyka, čímž můžeme prospět i rodilým mluvčím, tedy českým žákům. Jde zejména o kontext, praktičnost, komunikaci, ukázky tzv. „ze života“ a postupováním od jednoduššího ke komplikovanějšímu. Zdrojem všech těchto principů může být učebnice češtiny pro cizince. I přesto, že se může zdát nelogické vyučovat podle ní i děti s rodným jazykem češtinou, opak je pravdou. Učebnice češtiny pro cizince obsahují texty, které se týkají běžného života a situací v něm, uvádějí reálnou slovní zásobu, zatímco učebnice češtiny pro běžnou výuku často obsahují texty s tematikou i slovní zásobou odtažitou od reality, bývají složité a neživotné (Nosálová, Vávrová, In: AUČCJ 2013, s. 186-188).

Dalším důležitým prvkem pro plnohodnotné začlenění žáka-cizince do výuky v české škole je podpora jazykového vzdělávání ve všech předmětech. Jde o to, že naučit žáky s odlišným mateřským jazykem česky, není pouze úkolem češtináře. Ve školách se setkáváme se dvěma druhy jazyka. Jde zprvu o jazyk komunikační, používaný o přestávkách či při skupinové práci ve výuce, a zadruhé o jazyk odborný, tedy jazyk učebnic a encyklopedií, se kterým se častěji žáci setkávají v psané formě. Porozumění oběma jazykům se liší u žáků s odlišným mateřským jazykem v řádu měsíců užívání (tamtéž, 2013, s. 191). Proto je důležité ve všech předmětech, nejen v českém jazyce, snažit se dětem probíranou látku vysvětlit v co nejsrozumitelnější podobě, aby byly i

při jen částečném osvojení jazyka schopné pochopit, reagovat, případně samostatně pracovat s tématem. Úkolem učitelů ve všech předmětech výuky je tedy vzdělávat žáky nejen obsahově, ale i jazykově.

Pro lepší pochopení rozdílných situací ve výuce pro žáky s mateřským jazykem češtinou a žáky s odlišným mateřským jazykem, přináší tabulka č. 2 srovnání pohledů těchto žáků na jazykové učivo rozdělené dle jednotlivých kategorií. Tabulka vychází ze společných setkávání učitelek a lektorek v občanském sdružení META.

KATEGORIE	ČEŠTÍ ŽÁCI	ŽÁCI-CIZINCI
Slovní druhy	Poznají slovní druh pomocí otázky a věcného významu.	Poznají slovní druh podle věcného významu, kontextu, konce slova.
Vyjmenovaná slova	Učí se obvykle nejprve slovo tvorbou a stavbu slova, potom nazpaměť soubor vyjmenovaných slov a nakonec trénují pomocí chytáků.	Pravopis si fixují jako správnou formu slova, jako celek. Zvláště ze začátku mají všechna slova mechanicky spojená, nedá se předpokládat odhalení příbuznosti slov pomocí věcného významu. Svou roli zde může hrát i neúplná slovní zásoba.
Rod	Nejde o těžké učivo, pomocí jazykového citu a případného užití ukazovacích zájmen bývá úspěšnost určení 100%.	Musí si vytvořit vlastní systém, například na základě zakončení slov.
Číslo	Poznávají podle citu, musí pouze přijmout informaci o jednotném a množném čísle.	Poznat číslo činí velké obtíže, pokud nechápou přesný význam slov, zde jim totiž koncovky pro určení nestačí, koncovky se mění podle pádů v jednotném i množném čísle, což bývá velice náročné na zapamatování.
Pády	Obecně správné tvary tvořit umí, problémy nastávají pouze při nízké slovní zásobě dítěte, handicapu, apod.	Učí se v komunikaci používat spisovné tvary slov. Učí se tedy správné tvary slov a to, že se dané tvary nějak jmenují (1. pád, 5. pád, ...). Učit se je mohou podle významu, funkce, ve spojení s předložkou, slovesem, v kontextu.

Tabulka č. 2: Porovnání pohledu českých žáků a žáků s OMJ na jazykové učivo. Zdroj: Zdroje a inspirace, online, cit. 2014-04-21.

5.1 PŘIJETÍ ŽÁKA-CIZINCE NA ŠKOLU

Žáci-cizinci potřebují specifickou formu podpory, proto by škola ještě před přijetím cizince do výuky měla mít připravenou koncepci a strategii pro práci s cizinci. Ta by měla zahrnovat, kdo bude daného žáka učit češtinu, jak bude probíhat podpora žáka v hodinách, jaké kurzy češtiny a případné doučování může škola žákovi nabídnout. Dále je vhodné mít při prvotním pohovoru s rodiči žáka při ruce tlumočnicka, není výjimečnou situací, že rodiče žáka náš rodný jazyk dostatečně neovládají, a proto je přítomnost tlumočnicka nezbytná pro obě strany. Z pohovoru by si rodiče v ideálním případě měli odnášet veškeré důležité informace v písemné podobě, ideálně v jejich rodném jazyce, případně v některém ze světových jazyků. Informace by měly obsahovat organizační záležitosti školy, seznam předmětů a pomůcek potřebných k výuce, povinnosti žáka a rodičů vůči škole, informace o mimoškolních aktivitách a o konzultačních hodinách včetně všech nutných kontaktů (Radostný a kol., 2011, s. 23-24). Všechny tyto přípravy bývají v režii ředitele školy, avšak příprava informačních letáků a dalších souhrnných informací může zaměstnat i žáky v rámci výuky a ředitele, případně jejich zástupci, se mohou obracet i na organizace, které jim mnohé z materiálů poskytnou v několika jazykových mutacích.

Při samotném přijímacím pohovoru je nejdůležitější nasbírat všechny potřebné informace o dítěti a poskytnout rodičům základní informace o chodu školy. Zásadní také bývá zvážit, kdo všechno by se měl pohovoru účastnit. Je vhodná přítomnost koordinátora integrace cizinců na škole, případně výchovného poradce, speciálního pedagoga apod. V případě, že je součástí pohovoru i zjišťování znalostí dítěte, měli by být přítomni pedagogové daných předmětů, které se budou hodnotit. Novela školského zákona platná od roku 2008 umožňuje studium na základní škole všem dětem bez nutnosti prokázání legality jejich pobytu na našem území, pro přijetí žáka je tedy nutné rodinou doložit jen rodný list dítěte, pas rodičů a pojištění, v případě, že dítě již navštěvovalo jinou školu, potřebné je také předchozí vysvědčení. Mezi informace, které by škola měla na pohovoru zjistit od rodičů žáka a které by mohly pomoci jeho úspěšné integraci do výuky, patří například správná výslovnost jména dítěte, jak si dítě přeje být oslovováno, na jakou formu jména je zvyklé, odkud dítě pochází, jak dlouho žije v České republice, zkušenosti s češtinou, případně při jakých

příležitostech nebo do jaké míry češtinu ovládá, jakým jazykem se mluví v domácnosti, v jakém jazyce je dítě schopno číst a psát, pokud dítě dříve navštěvovalo nějakou školu, je dobré zjistit informace o tom, jak to probíhalo a zda se systém tamější výuky shodoval se zdejší (Radostný a kol., 2011, s. 24-26). Pomáhá také, když pedagog nově příchozímu žákovi-cizinci přidělí tzv. patrona, tedy žáka, který již školu dobře zná, vyzná se v jejím systému, přivede ho do kolektivu. Přispívá k vytvoření přátelského kolektivu, který je v danou chvíli důležitý. Je podstatné dbát i na to, aby žák-cizinec neztrácel kontakt se svou původní kulturou a aby co nejvíce informací ze svého předchozího života v rodné zemi mohl a dokázal využít při poznávání nového. I z tohoto hlediska pak lze integraci vidět jako obousměrný proces, kdy výměna informací probíhá i ze strany nově příchozího žáka směrem ke spolužákům, kteří se jeho prostřednictvím dozvídají o jim neznámém prostředí (Berry, 1997, s. 9).

5.2 ZAŘAZENÍ ŽÁKA-CIZINCE DO ROČNÍKU

Nejdůležitějším faktorem pro zařazení nově příchozího žáka s odlišným mateřským jazykem do ročníku je věk dítěte. I přes neznalost českého jazyka se ve školách neosvědčuje zařazovat žáka do neodpovídajícího ročníku na základě věku (Radostný a kol., 2011, s. 27). Mezi výrazně mladšími dětmi se žák necítí dobře, může být frustrován problémy s komunikací nebo interakcí s dětmi na jiné úrovni, což následně může vést k pasivitě nebo naopak agresivitě dítěte. V některých případech je vhodné žáka umístit maximálně o jeden ročník níž. Pokud dítě již absolvovalo část školní docházky, v zařazení do ročníku může pomoci počet již absolvovaných ročníků a volné navázání na ně.

Dalším faktorem je samozřejmě jazyková bariéra, která může být výraznou překážkou v plnění školního vzdělávacího programu, ale ani úplná neznalost vyučujícího jazyka by neměla hrát větší roli než věk, tedy ani v takovémto případě by neměla způsobit umístění do nižších ročníků. Odůvodnění bývá takové, že těmto žákům nepomůže čeština nižších ročníků, ale potřebují zejména doučování češtiny jako cizího jazyka. Umístění do věkově odpovídajícího ročníku navíc umožňuje

žákům rozvíjet své jazykové kompetence a být s vrstevníky (Radostný a kol., 2011, s. 27-28). Rozhodující pro rychlé začlenění žáka, dosažení rovnosti příležitostí ve vzdělávání a pokroků v osvojování učiva, je vytvoření individuálního vzdělávacího plánu, na jehož základě určí učitelé po diagnostice znalostí a dovedností dítěte reálné cíle vzdělávání s ohledem na to, aby je za daných podmínek bylo možné ověřit a zhodnotit míru jejich dosažení. Při tvorbě vyrovnávacího plánu je vhodné stanovit konkrétní osobu, která bude za vyplnění plánu zodpovědná. Plán by měl obsahovat základní údaje o žákovi, pedagogickou diagnostiku, tedy ověřenou úroveň znalostí žáka v jednotlivých předmětech (nejčastěji se hned při přijetí hodnotí český jazyk a matematika), cíle vzdělávání, včetně dlouhodobých cílů, kterých chceme dosáhnout, a také konkrétní náplň jednotlivých předmětů, aby byly pro žáka s odlišným mateřským jazykem splnitelné. Je potřeba stanovit i pedagogické postupy, tedy jak zapojit žáka do výuky nebo využívání mateřského jazyka žáka ve výuce, a zejména pak způsob hodnocení a klasifikace žáka v jednotlivých předmětech. V tomto případě lze užít klasifikační stupeň, slovní hodnocení, případně kombinaci obou způsobů (Tvorba vyrovnávacího plánu, online, cit. 2014-04-21).

Jednou z dalších možností je zřízení tzv. vyrovnávací třídy pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Jejím smyslem je poskytnout základní jazykovou přípravu nově přichozím žákům bez znalosti vyučovacího jazyka, a to zejména v případech, kdy je mateřský jazyk žáka natolik odlišný od českého jazyka, že je v počátcích vyloučeno pochopení i základních pojmů a pokynů v češtině. Cílem vyrovnávacích tříd je co nejrychleji odstranit jazykovou bariéru, a tím uspíšit integraci žáka do vzdělávání a umožnit mu co nejdříve nastoupit do běžné třídy odpovídající jeho věku. Vyrovnávací třídy jsou dočasným řešením příchodu nového žáka s neznalostí českého jazyka (Radostný a kol., 2011, s. 30).

5.3 METODICKÉ POMŮCKY

Vyučování češtiny jako cizího jazyka vyžaduje speciální přístup, každý pedagog, který se s ní v rámci výuky setká, by si měl osvojit několik základních poznatků. Zejména, že je zapotřebí vyučovat v tomto případě češtinu jako jazyk cizí, užívat tedy

metody výuky cizích jazyků a změnit svůj vlastní přístup k češtině. Měl by prezentovat češtinu jako komunikační prostředek, její strukturu jako systém pravidel, nikoli výjimek, které děti většinou odradí. Měl by se snažit, aby cizinec získal k češtině kladný vztah a nepřestal usilovat o zdokonalování se. Naopak by se neměl omlouvat žákům za obtížnost češtiny, deformovat mluvu, tvrdit, že se čeština nedá naučit nebo se podbízet kuriozitami jako jsou jazykolamy a jiné okrajové jevy (Čeština jako druhý jazyk, online, cit. 2014-04-22).

Výuka žáků s odlišným mateřským jazykem ve svých základech, kdy děti nemají dostatečně osvojený vyučovací jazyk, probíhá zejména formou her, pomocí obrázků a příběhů. Vhodnou aktivitou může být doplňování slov do již existujícího textu, od začátečnického doplňování slov samotných po správné tvary slov, rozstříhaný text, který děti musí složit na základě pochopení děje, rozšiřování slovní zásoby uváděním ekvivalentů, slov méně známých nebo vymyšlením příbuzných slov, dobrou formou je také dokončování nastíněného příběhu. Při výběru textu, se kterým budou děti pracovat, je vhodné zvážit žánr textu, jeho téma, délku, jazykovou náročnost a případné grafické zpracování. Před čtením je vhodné pracovat s názvem textu nebo s obrázkem, diskutovat o tématu, věnovat se klíčovému slovu apod. V průběhu čtení by měl vyučující pozornost dětí vyžadovat průběžnými úkoly, kterými může být vybírání z dvou možností, otázky na pravdu a lež, přiřazování části textu k obrázkům nebo dotváření textu. Po čtení by mělo následovat tvoření otázek a odpovídání na ně, převyprávění, případně shrnutí textu, analýza slovní zásoby a případných slov, která jsou dětem neznámá (Bedřichová, Šormová, 2014).

Hru můžeme ve výuce využít jako motivační prvek, kdy jde o volnou, spontánní aktivitu. Děti při ní rozvíjí představivost, tvůrčí myšlení, pozornost, smyslové vnímání, paměť, ale přitom se učí. Vytváří reálnou komunikační situaci, děti rozvíjí svoji osobnost a vytváří se tak příjemné prostředí. Jazykové hry musí mít svůj cíl, svá pravidla, musí být přizpůsobena věku, schopnostem a zájmům skupiny dětí a měli by se zapojit všichni účastníci. Oblíbenými a ve výuce českého jazyka pro děti s odlišným mateřským jazykem často provozovanými jazykově vzdělávacími hrami jsou například slovní fotbal, šibenice, jaký předmět si myslím?, slova od jednoho písmene a mnohé další.

Pro starší, případně v oblasti českého jazyka pokročilejší děti, je vhodné užití interaktivní tabule pro názorné ukázky nebo pracovních listů, které si děti mohou odnést a kdykoliv se k nim vrátit. Vždy je nutné individuálně zohlednit úroveň znalostí a brát na vědomí, že jde o jazyk, který je těmto žákům cizí a vše, co vyučujícím i ostatním dětem může připadat banální či logické, pro děti s odlišným mateřským jazykem tak samozřejmé není.

6 NESTÁTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE

Při začleňování dětí cizinců do českého základního školství mají svou významnou úlohu také nestátní neziskové organizace, které se podílejí na zjednodušení komunikace mezi rodinou žáka a školou, často nabízejí kurzy češtiny nebo i jiné aktivity pro děti, které jim umožňují snazší integraci mezi české děti a celkově poskytují včlenění dětí do české kultury a poznání zdejších tradic a zvyklostí. Cizincům pomáhají zejména skrze tlumočníky a dobrovolníky pracující v terénu, kteří vypomáhají v konkrétních životních situacích, které jsou pro cizince vzhledem k novému prostředí, ve kterém žijí, náročnější, než by se na první pohled mohlo zdát. Může jít o komunikaci na úřadech, vyplňování formulářů, pracovní schůzky nebo právě o vstup do školního prostředí, kdy je často zapotřebí tlumočnicka pro několik prvních schůzek rodiny s vedením školy a pracovníků neziskových organizací následně při výuce, užívání výukových materiálů či doučování. Vzhledem k zaměření práce obsahuje následující výčet pouze organizace zabývající se vzděláváním dětí cizinců, které působí na území hlavního města Prahy.

6.1 ORGANIZACE META

Společnost pro příležitost mladých migrantů, META, o. p. s., byla založena jako občanské sdružení v roce 2004. Její pilotní projekt Poradenské a informační centrum pro mladé migranty (PIC) zabezpečil vznik poradenského a informačního centra, jež je doposud základní jednotkou META. Hlavní činností centra je poskytování kvalifikovaného sociálního poradenství orientovaného na vzdělávací a následně pracovní možnosti v České republice s ohledem na potřeby cílové skupiny, do které se řadí migranti bez rozdílu pobytu a země původu, pedagogičtí pracovníci všech typů škol, odborná veřejnost a laická veřejnost (META, online, cit. 2014-04-15).

Postupem času společnost své působení rozšiřovala a přizpůsobovala se tak požadavkům i aktuálnímu stavu a počtu aktivních účastníků z cílových skupin. K již existujícímu poradenství přibylo vzdělávání cizinců, poradenství pedagogům a realizace vzdělávacích aktivit. Organizace META na svých webových stránkách

podává základní informace o poskytovaných službách a zároveň upozorňuje, že i přes svou specializaci na mladé cizince, není její cílová skupina nijak věkově omezena, vždy záleží na podmínkách jednotlivého programu, o který má dotyčný migrant zájem.

V závislosti na jednotlivých skupinách svých cílových uživatelů, řadí mezi cíle svých činností META, o. p. s. vytváření příležitostí pro migranty k začlenění do společnosti a odstranění bariér, které tomu brání (jazyk, sociokulturní odlišnost, informace), zvyšování informovanosti veřejnosti o migraci a za hlavní cíle související s výukou dětí-cizinců považuje:

- podporu pedagogických pracovníků v rozvoji kompetencí pro práci s žáky a studenty s odlišným mateřským jazykem,
- institucionální zajištění procesu začleňování migrantů a dosažení systémové změny ve vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem směrem k inkluzi (META, online, cit. 2014-04-15).

Hlavní snahou organizace je napomoci inkluzivnímu vzdělávání žáků, a to formou vzdělávání pedagogů a věnování se právě těm, kteří se s výukou dětí-cizinců setkají v reálných situacích, pomocí kurzů a dalších aktivit se snažit předat jim již osvědčené tipy, jak s dětmi pracovat a zároveň právě s jejich pomocí přicházet na nové způsoby. Ve spolupráci s nadacemi, ministerstvy či státními organizacemi a firmami a jejich podporou, realizuje META velké množství projektů již od roku 2006.

Z aktuálně probíhajících a souvisejících s výukou dětí-cizinců stojí za zmínku Registrovaná sociální služba - Odborné sociální poradenství, poskytující informace mladým migrantům a jejich rodinám o českém vzdělávacím systému. V rámci projektu jde o podporu rodiny při výběru škol, zprostředkování komunikaci se školou a jinými institucemi a poskytování tlumočnicků pro tyto komunikační situace.

Komplexní podpora migrantů v oblasti vzdělávání a pracovního uplatnění II je projekt navazující na stejnojmennou činnost z roku 2013, kdy poradenství a asistence ve vzdělávání bylo doplněno o kurzy češtiny pro cizince, přičemž cílová skupina cizinců má na výběr dle svého plánovaného působení - v nabídce jsou letní intenzivní

kurzy češtiny pro nastávající žáky, kurz češtiny pro pokročilé apod. V kurzech se všem zúčastněným věnují proškolení pracovníci a skupině cizinců se věnují v rámci jejich zaměření či plánovanému uplatnění. Jedná se tedy i o skupiny dětí, které mají v následujícím školním roce nastoupit do české školy, a právě tyto kurzy slouží k prvnímu seznámení se s češtinou, aby si děti osvojily alespoň základy potřebné k zapojení se do výuky.

Program na podporu pedagogických pracovníků při práci s žáky cizinci V je pátým ročníkem vzdělávání pedagogů setkávajících se při výuce s žáky-cizinci. Pedagogickým pracovníkům Organizace nabízí internetový portál www.inkluzivniskola.cz, semináře a metodickou podporu. Každoročně navštěvují Program stovky pedagogů, pracovníků státní správy a studentů pedagogických oborů. Nově META pořádá také semináře pro práci s předškolními dětmi, jejichž cílovou skupinou jsou zejména učitelky mateřských škol.

Organizace META, o. p. s. je jednou z nejvyužívanějších společností působící v Praze a nabízející migrantům služby usnadňující jim integraci do nového prostředí. Zároveň je velice užitečným portálem pro pedagogy, kterým není jinde věnována dostatečná pozornost v oblasti metodiky vzdělávání žáků-cizinců, se kterými se na svých školách setkávají čím dál častěji.

6.2 ORGANIZACE NOVÁ ŠKOLA

Obecně prospěšná společnost Nová škola od roku 1996 podporuje inkluzivní vzdělávání menšin, cizinců i jinak sociálně či kulturně znevýhodněných dětí a mládeže. Nová škola si za cíle své činnosti stanoví:

- přinášet podněty, které vedou ke zlepšení podmínek v přístupu ke vzdělávání,
- podporovat úspěšné zařazení dětí ze znevýhodněného prostředí do školského systému,
- zvyšovat sebevědomí těchto dětí ve vztahu ke vzdělávání a uplatnění ve společnosti,

- stát se nevládní autoritou v poskytování vzdělávacích programů a jejich dalším rozvoji (Nová škola, online, cit. 2014-04-15).

Nová škola stojí za projektem zavádění romských pedagogických asistentů do základních škol a ve velké míře se věnuje i doučování, a to zejména díky pomoci dobrovolníků, s nimiž spolupracuje. Mezi její další projekty, prostřednictvím kterých usiluje o otevřené, přátelské prostředí bez předsudků a snaží se prosazovat postupy ve vzdělávání, které posilují multikulturní společnost, patří čtenářské kluby, které si kladou za cíl představit dětem předškolního nebo raného školního věku knihy a četbu jako dobrý způsob trávení volného času.

Cílovou skupinou pro projekt s názvem Rozlety jsou děti-cizinci, romské děti a děti ohrožené sociálním vyloučením, u kterých usiluje o absolvování nejen základní školy, ale i o úspěšné získání středoškolského vzdělání. V tomto projektu jde především o doučování, ať již skupinové nebo individuální. Záleží samozřejmě na složení skupiny dětí, u žáků-cizinců jde zejména o vzdělávání v oblasti češtiny jako cizího jazyka.

Nezisková organizace Nová škola, o. p. s. se tedy zaměřuje nejen na děti cizinců, ale i na děti znevýhodněné rodinným zázemím, neznalostí školského systému nebo jazykovou bariérou. Nabízí asistenty pedagogům, kteří jim s těmito dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami pomáhají a značnou část svého působení věnují rodinám znevýhodněných dětí, kterým umožňují začlenit se do společnosti s co největší minimalizací překážek. Ve velké míře se věnují integraci dětí cizinců právě doučováním českého jazyka jako cizího jazyka, aby dětem usnadnili vstup do české školy, případně urychlily jejich začlenění do kolektivu překročením jazykových bariér.

6.3 ORGANIZACE INBÁZE

InBáze je organizací zastřešující několik dílčích projektů věnovaných tématu migrace, cizincům a možnostem jejich integrace. Jejím posláním je pomoc migrantům a jejich rodinám v České republice, vytvoření prostoru pro vzájemné poznání

odlišných kultur a porozumění mezi českými občany a lidmi jiných národností žijícími v ČR. InBáze se věnuje jak dětem, tak dospělým, pořádá akce pro veřejnost, programy pro předškolní děti, programy pro starší děti, zajišťuje pro ně i mimoškolní činnosti a nabízí též poradenství z nejrůznějších oborů (právní, psychologické, sociální). Snaží se vytvořit fungující multikulturní společnost na základě svých projektů, kterými podporují migranty při vstupu do školského systému nebo na trh práce, nabízejí asistenční služby pro migranty a zaměřují se dále na druhé generace cizinců, kteří i přes to, že často již nemusí překonávat jazykovou bariéru, se ne vždy dokážou zcela socializovat a přizpůsobit české společnosti.

V České republice probíhá základní projekt organizace InBáze, Interkulturní mediace, prostřednictvím komunitního tlumočení, interkulturní asistence (zejména ve školách či při komunikaci s úřady) a samotné interkulturní mediace (řešení sporů) (InBáze, online, cit. 2014-04-15).

6.4 KLUB HANOI

Specifickou roli na poli nestátních neziskových organizací má v České republice Klub HANOI, což je sdružení pro všechny, koho zajímá Vietnam, jeho kultura, historie, tradice a život početné vietnamské komunity v České republice. Spolek se zabývá především propagací vietnamské kultury a integrací Vietnamců do české společnosti. Zároveň se snahou o integraci je pro ně ale důležité zachování si vlastní kulturní identity. Prostředí, ze kterého tito lidé pocházejí, se velmi liší od prostředí, do kterého přišli, proto je pro ně mnohdy soužití s českou společností velice náročné. Za hlavní cíle si Klub Hanoi v současnosti klade šíření informací o Vietnamu a vietnamské kultuře, prosazování principu rovného přístupu a rovných příležitostí pro Vietnamce, kteří zde žijí, zvyšování podílu vietnamské komunity na společenském dění v ČR, podporu samostatnosti jednotlivých členů vietnamské komunity a jejich aktivní participaci při řešení celospolečenských otázek (Klub Hanoi, online, cit. 2014-04-10).

Zásadním projektem Klubu Hanoi pro začleňování dětí do výuky češtiny je Integrační vzdělávání, v rámci něhož nabízí:

- integrační kurzy pro vietnamské posluchače,
- organizaci vietnamsko-česká setkávání,
- kurzy pro budoucí české lektory a poradce, kteří budou působit ve vietnamské komunitě,
- výukové materiály češtiny pro cizince speciálně určené právě vietnamským dětem a ostatním rodinným příslušníkům (Klub Hanoi, online, cit. 2014-04-10).

6.5 INTEGRAČNÍ CENTRUM PRAHA

Integrační centrum Praha o. p. s. je společností, která působí v oblasti integrace migrantů na území hlavního města Prahy. Jde o nejmladší z uvedených organizací, vznikla v roce 2012 a jejím zřizovatelem je Magistrát hl. m. Prahy. Činnost centra vychází z již zmiňované vládní Koncepce integrace cizinců, která definuje hlavní cíle integrační politiky. Centrum je zaměřeno obecněji a v širších rovinách, avšak kromě snahy o eliminaci zneužívání znevýhodněného postavení migrantů v různých oblastech života, vytvoření koncepce integrace cizinců na území hl. m. Prahy, minimalizaci vytváření uzavřených center komunit migrantů a zapojení cizinců do integračních a rozhodovacích procesů a do veřejného života (ICP, online, cit. 2014-04-16).

Cílovou skupinou projektu jsou státní příslušníci třetích zemí a těmto osobám Centrum nabízí sociální poradenství, právní poradenství, pomoc pro rodiče s dětmi, včetně zajištění volnočasových aktivit a stejně jako předchozí jmenované organizace, zabezpečuje kurzy českého jazyka pro dospělé i děti rozdělené dle úrovně znalosti českého jazyka, dle věkových kategorií a místa pobytu.

7 PŘÍPADOVÉ STUDIE

Případové studie vznikly na základě polostrukturovaných rozhovorů s učitelkami a vedením dvou pražských základních škol na téma jejich aktivit při začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem do výuky. Šlo o učitelky, které se ve svých třídách na druhém stupni ZŠ setkávají s žáky-cizinci, kteří k nim do školy přicházejí s různou mírou osvojení českého jazyka. Cílem bylo zjistit, jakým způsobem jednotlivé školy integrují žáky-cizince do výuky, jaké prostředky při práci s těmito dětmi používají a které z nich se osvědčují. Vzhledem k tomu, že v České republice v současné době neexistuje metodika, která by integraci dětí cizinců nějakým závazným způsobem upravovala, školy si vytváří vlastní postupy a metody, jimiž při integraci postupují. Většina z nich vzniká spontánně jako reakce na měnící se počty žáků-cizinců a jejich individuální potřeby.

7.1 PŘÍPADOVÁ STUDIE A

Základní školu A nacházející se v okrajové části Prahy uprostřed sídliště, navštěvuje v současném školním roce (2013/2014) celkem 64 žáků-cizinců. Nejvíce žáků pochází z Ukrajiny (21 žáků), Ruska (10 žáků), Kazachstánu (7 žáků), Vietnamu (7 žáků) a dále z Arménie, Srbska, Afghánistánu a Libanonu.

7.1.1 PŘIJÍMACÍ PROCES

Přijímací proces začíná oslovením školy ze strany rodičů dítěte. V následujících dnech proběhne pohovor mezi rodiči a vedením školy, obvykle s přítomností tlumočnicka z některé z neziskových organizací. Prostřednictvím pohovoru škola zjišťuje základní informace o rodině a zejména o budoucím žákovi. Hlavním požadavkem pro přijetí do školy je předložení dokumentů dítěte, tj. rodného listu a pasu. Zástupci vedení školy mají nejednu nepříjemnou zkušenost s rodinami, které se do výuky snažily umístit dítě jiného věku, než uváděly, často šlo o starší děti, které již

povinné školní docházce věkem neodpovídaly. Škola také zjišťuje, zda rodina opravdu pobývá na území České republiky legálně, byť pro přijetí žáka to nemá rozhodující vliv. Při pohovoru bývají zpravidla přítomni ředitel školy, rodina dítěte, často i dítě samo, i když ne vždy hned při prvním setkání, osoba odpovědná za integraci žáka na škole - speciálně jmenovaná vyučující, která s žáky-cizinci následně intenzivně pracuje, a vyučující českého jazyka, který rozhoduje o úrovni osvojení českého jazyka u dítěte, která má později význam na zařazení žáka do konkrétního ročníku. Význam pro přijetí žáka-cizince do výuky hraje i trvalé bydliště rodiny, zda spadá do oblasti, ze které škola děti přijímá, a to z kapacitních důvodů školy. Vedení školy zmiňuje, že se nestává často, aby rodiny odmítali, ale zároveň není jejich prioritou mít na škole velké množství cizinců. Obávají se následného přehlašování českých dětí na jiné školy.

7.1.2 INTEGRACE DO VÝUKY

Zásadní roli při začleňování žáka do ročníku a konkrétní třídy hraje věk. Vedení školy se snaží vyhovět většinovému přání rodičů a umístit dítě do ročníku odpovídajícímu jeho věku. Testování jazykové vybavenosti dítěte však funguje spíše intuitivně, na základě rozhovoru s vyučujícím češtiny či jiným pedagogem, nikoliv například testovou formou. Škola to zdůvodňuje nervozitou či studem dětí, které mohou ovlivnit výsledky testu, a také tím, že často k nim chodí rodiny „přímo z letiště“ a u těchto dětí je bezvýznamné studovat hloubku jejich znalostí českého jazyka. V takovýchto případech většinou volí zařazení žáka o ročník níž, než náleží věkem, může to však být pouze dočasné řešení situace.

Základní škola A pracuje již minimálně pět let, i když přerušovaně, s grantem od městské části s názvem Podpora integrace cizinců. Ten nabízí dvě základní dotované aktivity pro děti s odlišným mateřským jazykem, a to jednak Individuální péči pro děti I. a II. stupně, zahrnující doučování českého jazyka pro děti z prvního i druhého stupně a jednak tzv. začlenění do poměrů, které spočívá v mimoškolních organizovaných činnostech pod záštitou Klubu cizinců a Kulturních národních programů. V rámci Klubu mají děti možnost trávit třikrát týdně odpoledne v

knihovnách, na počítačích a využívat výukové a vzdělávací programy určené právě k prohloubení znalostí českého jazyka, případně kulturních souvislostí naší země. Přípravují také pořady pro své spolužáky o svých rodných zemích. Cílem projektu je plynulé začlenění žáků-cizinců do českého vzdělávacího systému a podpora osobnostního rozvoje žáků v oblasti vzdělávání. V rámci Individuální péče je základním bodem snaha o zdokonalování žáků v českém jazyce, rozvíjení stylistických a intonačních dovedností a tříbení psaného i mluveného projevu.

7.1.3 HODNOCENÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ

Škola A pracuje současně s dětmi cizinců, které ovládají český jazyk na velmi rozdílných úrovních. Problém hodnocení žáků je zde o to komplikovanější. Většina z vyučujících uvádí, že je pro ně jednodušší slovní hodnocení žáků než známkování. Je obtížné ohodnotit žáka-cizince například jedničkou, když jeho znalosti jsou oproti českým dětem značně omezené. Na druhou stranu je nutná určitá motivace žáka, vymezení jeho pokroků, což se dá lépe vystihnout psanou formou. Většinou tak pro první tři pololetí, kdy je dítě novým žákem na škole, uděluji slovní hodnocení, jež obsahuje úspěchy, které se žákovi podařily od minulého hodnocení, a uvádí cíle, kterých by měl žák dosáhnout do hodnocení příštího. Rozdílná situace nastává v jiných předmětech než je český jazyk, kde vyučující často neberou ohled na jazykovou bariéru žáka-cizince a hodnocení staví přímo na znalostech z daného předmětu. Častým jevem také bývá, že na školu přicházejí děti ze zemí, kde neužívají latinku, což komplikuje již tak obtížnou situaci v porozumění novému jazyku. Pedagogové na základní škole A spatřují velké rozdíly mezi žáky nejen ve znalosti češtiny, ale i v motivaci a snaze vzdělávat se. Údaje od nich potvrzují, že záleží nejen na dítěti, ale i na rodině, na přístupu rodičů ke škole i k žákovi jako takovému, velkou roli hraje, nakolik se dítěti a látce probírané ve škole rodiče věnují. Jako vzájemné protipóly uvádějí vyučující vietnamské děti, které bývají velice snaživé a šikovné a projevují zájem se co nejrychleji integrovat do výuky, a ukrajinské děti, kterým naopak motivace chybí, a to často i právě kvůli přístupu rodičů.

Komunikace s rodiči žáků-cizinců probíhá formou konzultačních hodin, na které si je třídní učitelka zve v období třídních schůzek. Pokud rodiče nemají osvojený český

jazyk alespoň na komunikační úrovni, je k těmto schůzkám přizván tlumočník. Je-li to nutné nebo žádané ze strany rodičů či pedagogů, mohou být zároveň sjednány i schůzky s vyučujícími ostatních předmětů. Konzultace však nejsou vždy rodiči využívány, často se stává, že nedorazí, případně nejeví zájem o informace apod.

7.1.4 PODPŮRNÉ AKTIVITY PRO INTEGRACI

ZŠ A vytvořila pro své vlastní účely Multikulturní sborník, který vede jedna z vyučujících. Vychází pro potřeby školy jednou za měsíc a věnuje se konkrétní zemi, jednotlivým svátkům, místní kuchyni, dětem apod. Jde o sešit, který má českým dětem a dětem jiných národností, představit blíže zemi, ze které pochází jejich nový spolužák/spolužačka. Příspěvky do sborníku vytvářejí z velké části samy děti, ty, které pocházejí z dané země, píšou své vlastní zážitky, popisují domácí recepty na národní kulinářské speciality, či jak slaví Vánoce nebo Nový rok. Ostatní děti mohou z encyklopedií a internetu přispět informacemi, které je zaujmou. Ze všech takto vytvořených článků vzniká Multikulturní sborník, se kterým pak děti pracují v hodinách různých předmětů.

Další pomůckou pro výuku žáků-cizinců jsou Překladové slovníčky základních pojmů učiva, které škola poskytla organizace META a ve kterých jsou uvedeny pojmy z jednotlivých předmětů, jako je fyzika, matematika, chemie nebo humanitní vědy, a to v češtině, ruštině, vietnamštině a angličtině. Tyto slovníčky slouží jak žákům, kteří si v nich sami vyhledávají probíraná slova, která neznají, tak učitelům, kteří je mohou použít v nesrozumitelných částech výkladu pro přeložení několika slov.

Doučování, které škola žákům-cizincům nabízí, probíhá jednou týdně jako odpolední výuka. Zájem však není u dětí velký, zejména na druhém stupni ne. Děti jsou často ochotné docházet pouze k učitelce, kterou dobře znají, mají ve zvyku se doučování účastnit pouze, když to „hoří“, tedy nejčastěji před testem, zkoušením apod. Často se stává, že se doučování účastní pouze 2-3 děti, byť počet přihlášených je značně vyšší. Doučovací hodina probíhá zejména formou her. Ty mají vzdělávací formu, jde například o hru s vysvětlováním vyjmenovaných slov, kdy si děti procvičují jak vyjmenovaná slova, tak komunikaci v češtině pomocí opisu významu slova. Další

částí doučovací hodiny češtiny je čtení pohádky a následné úkoly pro děti typu zapamatovat si, o čem pohádka byla, název, postavy, paní učitelka často vysvětluje dětem méně známá slova, která pohádka obsahuje. Během doučování děti navštěvují i knihovnu, kde si čtou, prohlíží časopisy nebo si kopírují různé pracovní listy spojené s výukou. Se staršími dětmi vyučující probírá i látku z hodin z jiných předmětů, než je český jazyk, doučování tedy funguje komplexněji, než jen jako výuka češtiny, byť na češtinu, a zejména komunikaci, je zaměřeno primárně.

7.2 PŘÍPADOVÁ STUDIE B

V základní škole B tvoří cizinci zhruba desetinu žáků školy. Většina dětí přichází ze zemí mimo EU, nejvyšší zastoupení mají, hlavně díky pozici školy v jižní části města v blízkosti obchodního a kulturního centra SAPA, děti vietnamské národnosti (24 žáků), poté děti z Ukrajiny (6 žáků), Číny (4 žáci) a Ruska, Moldávie a Litvy. Prioritou ve vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem je zde rozvoj vyučovacího jazyka, a to zejména formou skupinové výuky pro žáky ze všech tříd. Vzdělávání a začleňování cizinců je dnes již běžnou součástí školního vzdělávacího programu, čeština pro cizince je ve škole B brána jako další cizí jazyk, který je vyučován.

7.2.1 PŘIJÍMACÍ PROCES

Přijímání žáků začíná pohovorem s rodinami, které osloví vedení Základní školy B, probíhá za přítomnosti ředitele školy, tlumočnicka, kterého poskytuje Integrované centrum Praha, asistentky pro podporu vzdělávání cizinců a vyučující českého jazyka. Od rodičů škola vyžaduje základní informace o dítěti, včetně identifikačních dokladů a dokladu o zdravotním pojištění dítěte. Dítě je přijímáno na základě uvedení místa bydliště, důležitou roli hraje spádová oblast, opět z kapacitních důvodů se škola musí zaměřit na tento údaj. Většina rodin přicházejících na přijímací pohovor je vietnamské národnosti. Vietnamci bývají velice aktivní ve snaze získat pro své dítě co nejlepší vzdělání. Děti často přicházejí s již osvojenými základy vyučovacího jazyka,

kterým se naučili v rámci své komunity a přijímací otázky na úroveň jejich znalostí tak bývají pouze formalitou. Neplatí to však ve 100 % případů, samozřejmě i zde se lze setkat s dětmi, které nemají český jazyk osvojen.

7.2.2 INTEGRACE DO VÝUKY

Děti bývají zařazovány do ročníků podle věku, škola upřednostňuje poskytnutí většího množství doučovacích hodin před „narušením“ věkové jednoty kolektivu, podle vedení školy by se dítě v mladším kolektivu necítilo dobře a na rychlejší osvojení jazyka nemá nižší ročník vliv, jelikož jde pouze o nižší úroveň vyučované látky, nikoliv o nižší úroveň používaného vyučovacího jazyka.

Integrační plán na základní škole B vznikl již před několika lety, kdy se začal zvyšovat počet žáků-cizinců, kteří nastupovali do výuky. Nejprve měl podobu odpolední výuky, kdy v dopoledních hodinách probíhala výuka v rámci třídy, kam byli žáci s odlišným mateřským jazykem zařazeni podle věku, a následovala odpolední speciální výuka českého jazyka. Dané schéma se však nesetkalo s úspěchem, mladší děti bývaly odpoledne unavené, starší na odpolední doučování příliš nechodily. Později byla otevřena specializovaná třída pro vietnamské žáky, jejímž cílem bylo poskytnutí intenzivního jazykového kurzu v délce tří měsíců, s následnou integrací žáků do běžných tříd. Tento způsob se ukázal jako málo efektivní, děti mezi sebou komunikovaly zejména ve své mateřštině a od ostatních byly izolovány, což pociťovaly ony, i jejich vrstevníci, kteří je vnímali jako cizí, negativní prvek. Nyní je plán začleňování dětí do výuky rozdělen do tří základních kroků. První půlrok se dětem nabízí co nejvíce nadstandardních hodin češtiny v rámci předmětu Čeština jako cizí jazyk, který probíhá v rámci odpolední výuky čtyřikrát až pětkrát týdně. Druhou částí integračního plánu je přímá asistence v hodinách, a to zejména u dětí, které český jazyk nemají osvojený v dostatečné míře pro zapojení se do výuky. Další částí je doučování během dopoledne. Slouží zejména pro doučování konkrétního předmětu, který se v dané době vyučuje, dítěti se zde individuálně věnuje vyučující, která ho doučuje již probranou látku, pomáhá mu s přípravou na test, případně spolu tvoří referát apod. Vše probíhá na základě vzájemné domluvy mezi

jednotlivými vyučujícími. Všechny základní kroky začlenění dětí do výuky probíhají zejména v prvním pololetí, kdy je žák přijat na školu.

Úspěšné integraci napomáhají rozvojové a mezinárodní programy, ze kterých škola získává dotace na podporu začleňování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Jde zejména o dotační projekty vyhlášené MŠMT a hlavním městem Prahou, jako jsou: Asistent pedagoga-znevýhodnění žáci, Asistent pedagoga-integrace žáků nebo Bezplatná výuka českého jazyka pro cizince třetích zemí.

7.2.3 HODNOCENÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ

Na základní škole B je prioritou v hodnocení žáků-cizinců užívání slovního hodnocení. Škola zaměstnává vlastní českou asistentku pro podporu vzdělávání a začleňování cizinců, která má kromě asistence v hodinách i úlohu doučující, kdy se žákům věnuje v předem vymezených časech pro doučování češtiny, ale i ostatních předmětů, se kterými mají žáci kvůli jazykové bariéře problémy. Asistentka se kromě třídní učitelky a vyučujících jednotlivých předmětů podílí na slovním hodnocení žáka, protože díky své aktivitě nejlépe ohodnotí pokroky jednotlivých dětí, což bývá hlavním bodem hodnocení. Cílem takovéto klasifikace je povzbudit a motivovat žáky k dalším úspěchům a stanovit jim cíle, kterých by měli v co nejkratší době dosáhnout. Ve výjimečných případech jsou po prvním pololetí někteří žáci nehodnoceni, a to zejména pokud do výuky nastoupili bez jakýchkoliv základů vyučovacího jazyka. Naopak při znalosti českého jazyka alespoň na komunikační úrovni není ojedinělé, že již při nástupu do výuky mohou být žáci-cizinci hodnoceni známkou. Největší důraz se klade na hodnocení v předmětu český jazyk, případná zkoušení probíhají ústní formou, v případě diktátů a podobných písemných cvičení je vždy hodnoceno, co si žák zapamatoval či odposlechl, nikoliv chyby, které udělal.

Komunikace s rodiči žáků-cizinců probíhá formou konzultačních hodin, které probíhají vždy první středu v měsíci v odpoledních hodinách. Rodiče zejména vietnamských dětí využívají konzultačních hodin pro zjištění informací o studiu svého potomka, často se aktivně podílejí na výuce poskytnutím materiálů o vietnamské kultuře či přímo přednáškami. Pro vietnamské děti a jejich rodiče je

jedinou kvalitní školou po absolvování základní školy gymnázium, často i víceleté a následně vysoká škola. Tyto děti bývají velice snaživé a cílevědomé, často navštěvují i soukromá doučování a účastní se komunitní odpolední výuky.

7.2.4 PODPŮRNÉ AKTIVITY PRO INTEGRACI

Škola B nabízí žákům několik doučovacích hodin předmětu Český jazyk jako cizí jazyk týdně. Na těchto hodinách pracují s překladovými slovníčky, děti vyhledávají pojmy z předmětu, který je tématem hodiny. Jsou zde utvořeny skupinky podle úrovně znalosti jazyka, maximální počet je však 4 - 5 dětí ve skupině. Z doučovacích hodin vznikají výstupy tvořené asistentkou, které hodnotí znalosti českého jazyka u jednotlivých dětí a jsou k dispozici vyučujícím českého jazyka, kteří na jejich základě uzpůsobují testy, které dětem dávají.

Škola se snaží zajistit vhodné podmínky pro žáky, zabývá se možnostmi zapojení nepedagogických pracovníků školy, kteří by měli žákům-cizincům usnadňovat jejich pohyb a orientaci ve škole. Zajišťuje poradenské opory z neziskových organizací a připravuje časový plán průběžné spolupráce se všemi stranami, tedy s pedagogy, rodiči, asistenty i žáky samotnými. Žáci-cizinci na základní škole B dále mohou navštěvovat kroužky keramiky či sportovní kurzy, k dispozici je i kroužek vietnamštiny, a to nejen pro děti s odlišným mateřským jazykem, ale i pro české děti, pro které jde o jazyk mnoha jejich spolužáků. Na rozdíl od základní školy A, uvedené v předchozí studii, žáci těchto možností hojně využívají.

Škola měla dříve k dispozici asistenty z organizace META, nyní je však základním pomocníkem Integrační centrum Praha, se kterým úzce spolupracuje v rámci poskytování tlumočnicků a v oblasti právních záležitostí.

7.3 SHRNUTÍ

Základní škola A nabízí díky dotačnímu programu dětem-cizincům širokou škálu možností ve výuce i mimoškolních aktivitách. Zájem ze strany dětí a jejich rodičů není tak vysoký, jak by se dalo očekávat, na což by se škola měla zaměřit a hledat zdroj problémové komunikace s rodiči žáků, případné motivační programy pro samotné žáky, kterým by účast na nabízených doučovacích hodinách nebo volnočasových aktivitách jistě usnadnila osvojování nového jazyka. Žáci s odlišným mateřským jazykem se i přes jazykové nedostatky do kolektivu začleňují až překvapivě snadno. Velice zajímavou činností je vytváření školních Multikulturních sborníků, které by mohly být zdrojem informací i pro širší veřejnost. Děti jejich výroba i následné užívání v hodinách baví a přináší očividně pozitivní výsledky v začleňování cizích dětí mezi české.

Základní škola B pracuje ve výuce s méně roztržštěnou skupinou dětí-cizinců, zejména co se týká jejich národností. Tato pozice vedla nejdříve k vytvoření speciální třídy pro tyto žáky, avšak v rámci požadované integrace těchto dětí do výuky, se speciální třída ukázala jako krok ne zcela účinný. Jejich současný propracovaný systém výuky a doučování českého jazyka se setkává s úspěchem jak ze strany dětí, tak ze strany rodičů, a i sami pedagogové chválí rychlé a v rámci možností bezproblémové začlenění dětí s odlišným mateřským jazykem do běžné výuky. Nutno poznamenat, že k fungující integraci ve značné míře přispívají i mimoškolní vzdělávací aktivity dětí, kterých se účastní velká část z nich. Jistou výhodou školy B je menší multikulturní roztržštěnost, výuka může být specializovaná pro žáky z Vietnamu, kterých je převládající většina. Tím je pro vyučující snazší se dětem přizpůsobit, pochopit jejich potřeby a speciální požadavky a věnovat se jim komplexněji. Škola nevytváří individuální vzdělávací plány žákům a běžnou výuku nijak nepřizpůsobuje jejich přítomnosti. Jednotliví vyučující si však v průběhu svého působení na škole doplňují vzdělání kvalifikačními kurzy či semináři zaměřenými na problematiku dětí cizinců ve výuce.

Při vedení rozhovorů s jednotlivými respondenty bylo možné si povšimnout, že se významně odlišovaly rozhovory vedené s vedením školy od rozhovorů s jednotlivými

vyučujícími, a to formou i obsahem. Vedení škol hovořilo v obou případech obecněji, zaměřovalo se na celkovou koncepci integrace na jejich škole. Ve výsledku bylo znát, že má pozitivnější náhled na problematiku než jednotliví vyučující, kteří se s žáky setkávají přímo ve výuce. Ti byli při rozhovorech zaměřeni na konkrétní případy dětí, rozhovory byly méně formální a obsahovaly více osobních zkušeností. Na základě zjištěných informací se dá usuzovat, že by bylo vhodné ze strany vedení škol zaměřit se více na potřeby a zkušenosti pedagogů při práci s dětmi cizinců a přizpůsobit integrační aktivity školy tak, aby bylo dosaženo požadovaných výsledků a začleňování dětí s odlišným mateřským jazykem do výuky mělo komplexnější metodiku, která by zajišťovala všechny oblasti integrace.

8 ZÁVĚR

Počet cizinců s trvalým pobytem v České republice každoročně narůstá. Tím se zvyšuje i počet dětí, jejichž rodným jazykem není čeština, ale žijí v České republice a potřebují se vzdělávat na českých školách. Proto je problematika začleňování cizinců do společnosti v současné době aktuální otázkou.

Cílem práce bylo porovnání teoretických koncepcí integrace dětí cizinců s tím, jak proces funguje v praxi. Na základě toho se v závěru dá vymezit několik zásadních problémových oblastí, které v průběhu integrace dětí z rodin cizinců do společnosti a zejména do výuky, nastávají. Největším úskalím je pro žáky cizince jazyková bariéra, která jim brání v pochopení behaviorálních zvyků české společnosti a zároveň je bariérou komunikační, a to nejen při výuce. Dalším z aspektů bránících úspěšné a rychlé integraci dětí je jejich kulturní odlišnost působící problémy mezi vrstevníky, kdy se děti imigrantů nejednou setkávají se šikanou. Navíc jim můžou jiné kulturní návyky bránit plně chápat pravidla jednání v naší společnosti, účastnit se plnohodnotně výuky apod. Se samotnou výukou češtiny pro cizince je spojen nedostatek výukových materiálů a pomůcek, které si většinou školy vytvářejí samy během procesu integrace, bojují při tom s nedostatkem času i finančních prostředků. I systém dotačních programů je jednou z problematických oblastí. Zdlouhavá administrativa či složitost získání těchto programů mnoho škol odradí dříve, než o ně zažádají, často se školy také setkávají s tím, že dotace jim i přes žádost přiděleny nejsou, mnohdy celý proces trvá neúspěšně i několik let.

Z výsledků práce dosažených na základě studia literatury a konzultace s pracovníky dvou pražských základních škol je zřejmé, že problematiku začleňování cizinců nelze uspokojivě řešit jen dílčími kroky, ale je nutné na ni nahlížet komplexněji jako na proces, který je potřeba podpořit legislativně, vzděláváním i společensky. Důležitou část úspěšné integrace tvoří rodina dítěte, její působení a vlastní požadavky na dosažené vzdělání, hodnotový žebříček, který je v rodině nastaven a vštěpován žákovi. Bez správně nastaveného hodnotového žebříčku, vůle a motivace vzdělávat se, nemůže žák podpořit svou integraci do kolektivu. Ve chvíli, kdy je žák vyrovnaný a dokáže fungovat jako aktivní člen kolektivu, do kterého je nově přijat, mohou být

úspěšné i další integrační kroky závislé na škole a vyučujících, kteří se podílí na plnohodnotné výuce sestavené na míru žakovým potřebám. Pedagogové, kteří se ve svých třídách setkávají s žáky s odlišným mateřským jazykem, případně s žáky s různými speciálními potřebami, mají často obavy, že pro výuku žáků se speciálními vzdělávacími potřebami jsou od nich vyžadovány specializované dovednosti. Obávají se, že je tito žáci připraví o čas, který by měli věnovat žákům bez postižení. Je smutnou realitou, že řada učitelů nepracuje s potřebnými materiály, které pro účely integrace vznikly a snaží se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami až téměř násilným způsobem včlenit do běžné výuky bez nadstandardní péče.

Z odborné literatury i rozhovorů s pedagogy a pracovníky škol, kteří se s žáky-cizinci setkávají, vyplývá, že základem úspěšné komunikace a integrace do společnosti i výuky je ovládnutí českého jazyka. Ideálním řešením by byly kurzy češtiny pro cizince a kurzy výuky češtiny jako cizího jazyka pro pedagogy, které by se staly automatickou součástí vzdělávacího systému. Předpokladem je dostatek kvalifikovaných lektorů těchto kurzů, což však není nereálná podmínka, vzhledem k zaměření a vzniku nových oborů na českých vysokých školách. Takové řešení by v praxi usnadnilo proces začleňování cizinců do výchovy i vzdělávání. Pokud budou pedagogové dobře připraveni, budou ve své práci úspěšnější a uvidí i úspěchy svých žáků. Za předpokladu, že i jejich společenské či finanční ohodnocení bude dostatečné, budou učitelé vhodně motivováni, což nepochybně povede k pozitivním výsledkům.

Budoucnost multikulturního vyučování je záležitostí národních orgánů, které by měly zodpovědným způsobem realizovat opatření pro integraci cizinců a zaměřit svou migrační politiku na místa, kde je to pro úspěšnou integraci dětí z rodin cizinců nezbytně potřebné, a v rámci této politiky zajistit vhodné podmínky pro pedagogy i rodiny žáků a nabídnout sjednocený systém integrace dětí cizinců do českého vzdělávacího systému. Na vyučujících pak bude těmito předpisy a pokyny se řídit a aplikovat na žáky-cizince ověřené vyučovací způsoby.

9 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

9.1 SEZNAM POUŽITÝCH ČESKÝCH ZDROJŮ

BEDŘICHOVÁ, Z. a K. ŠORMOVÁ, 2014. *Čtení a psaní romských žáků. Člověk v tísní*. Nепublikováno.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2010. *Cizinci v České republice*. Praha: Český statistický úřad. ISBN 978-80-250-2039-5.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2012. *Cizinci v České republice*. Praha: Český statistický úřad. ISBN 978-80-250-2309-9.

DOHNALOVÁ, M. a J. MALINA, 2006. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM. ISBN 978-80-7204-349-8.

DRBOHLAV, D. a kol., 2010. *Migrace a (i)migranti v Česku: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství Slon. ISBN 978-80-7419-039-1.

DRBOHLAV, D., 2001. Mezinárodní migrace obyvatelstva - pohyb i pobyt (Alenky v ráji divů). In: Šišková, T. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-648-9.

HÁJKOVÁ, V. a I. STRNADOVÁ, 2010. *Inkluzivní vzdělávání. Teorie a praxe*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3070-7.

HRADEČNÁ, P., 2006. *Nevládní organizace vítají novelu školského zákona*. In: Sdružení pro integraci a migraci. [online]. © 2006 [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.uprchlici.cz/cs/aktualne/clanky>

KOCOUREK, J. a E. PECHOVÁ, 2006. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Jinočany: Nakladatelství H&H. ISBN 80-7319-055-9.

Kolektiv autorů, 2011. *Vzdělávání učitelů češtiny pro cizince*. In: Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka 2011. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-87481-63-9.

KOSTELECKÁ, Y. a kolektiv, 2013. *Žáci-cizinci v základních školách. Fakta, analýzy, diagnostika*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-7290-630-7.

- LECHTA, V., 2010. *Základy inkluzivní pedagogiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-7367-679-7.
- NOSÁLOVÁ, B., VÁVROVÁ, P., 2013. *Čeština pro cizince jako inspirace v prostředí české (základní) školy*. In: Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-7470-053-8.
- PRŮCHA, J., 2007, 2010. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-709-1.
- PRŮCHA, J. a kolektiv, 2013. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9.
- RADOSTNÝ, L. a kolektiv, 2011. *Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách*. Praha : META, o.s. ISBN 978-80-254-9175-1.
- ŠINDELÁŘOVÁ, J., 2005. *Socio-kulturní zázemí žáků a studentů-imigrantů přicházejících ze zemí s odlišnou kulturou*. Ústí nad Labem: UJEP. ISBN 80-7044-745-1.
- ŠINDELÁŘOVÁ, J. a S. ŠKODOVÁ, 2013. *Čeština jako cílový jazyk. Metodika pro výuku dětí do 15 let s mezinárodní ochranou formou azylu nebo doplňkové ochrany* [online]. © 2013 [cit. 2014-05-05]. Dostupné z: www.msmt.cz/uploads/VKav_200/cjm_28032014/METODIKA_PRO_DETI_final_p_o_vsech_korekturach.pdf

9.2 SEZNAM POUŽITÝCH ZAHRANIČNÍCH ZDROJŮ

- BERRY, J. W., 1997. *Immigration, acculturation and adaptation*. In: Applied psychology: An international review. Singapore: ISI Journal Citation Reports. ISSN 1464-0597.
- CUMMINS, J., 2000. *Language, power, and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Clevedon, Toronto: Multilingual Matters, 2000. ISBN 978-18-535-9473-1.
- FARRELL, M., 2009. *Foundations of Special Education: An Education*. Hoboken, NJ: Wiley. ISBN 978-04-707-5397-2.

9.3 SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Cizinci ve škole. [online]. [cit. 2014-04-09]. Dostupné z:

<http://www.inkluzivniskola.cz/cizinec-v-ceske-skole-aneb-organizace/cizinec-v-ceske-skole-aneb-organizace>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Cizinci: Počet cizinců.* [online]. © 12. 02. 2014 [cit. 2014-04-09]. Dostupné z:

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu

Čeština jako druhý jazyk. [online]. [cit. 2014-04-22]. Dostupné z:

<http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/cestina-jazyk-komunikace>

Integrační centrum Praha. [online]. [cit. 2014-04-16]. Dostupné z:

<http://www.icpraha.com/o-nas/?lang=cz>

InBáze. [online]. © 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.inbaze.cz/o-nas/>

Klub Hanoi. [online]. [cit. 2014-04-10]. Dostupné z:

<http://www.klubhanoi.cz/topiclist.php?zobrtema=32>

Koncepce integrace cizinců - Společné soužití. [online]. © 2004 [cit. 2014-04-10].

Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>

Koncepce integrace cizinců - Společné soužití v roce 2012. [online]. © 2012 [cit.

2014-04-09]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>

META [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://meta-os.cz/pic/5-meta-kdo-jsme.aspx>

META [online]. [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://meta-os.cz/pic/140-sluzby-pro-pedagogy-inkluzivni-skola-portal.aspx>

META [online]. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://meta-os.cz/pic/12-meta-projekty.aspx>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodika práce s žáky-cizinci na základních školách* [online]. © 2013-2014 [cit. 2014-04-10].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/metodika-prace-s-zaky-cizinci-na-zakladnich-skolach>

MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2011* [online]. © 2011 [cit. 2014-04-09].

Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>

Nová škola [online]. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.novaskolaops.cz/co-delame/>

Tvorba vyrovnávacího plánu [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z:

<http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/vyrovnavaci-plan-pro-zaky-cizince>

Zdroje a inspirace [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z:

<http://www.inkluzivniskola.cz/content/zdroje-inspirace>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů*. 2004, částka 190, s. 10262-

10346. Dostupné z: [http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-](http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=561/2004&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlo)

[zakonu/SearchResult.aspx?q=561/2004&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlo](http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=561/2004&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlo)
[uvy](#)

Zákon č. 343/2007 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, a některé další předpisy. In: *Sbírka zákonů*. 2007, částka 108, s. 4886-4888.

Dostupné z: [http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-](http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=343/2007&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlo)

[zakonu/SearchResult.aspx?q=343/2007&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlo](http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=343/2007&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlo)
[uvy](#)